

ДАНЕЛЬ ДЕФО

РОБІНЗОН КРУЗО

ЛЬВІВ.

ВИДАВНИЦТВО: „СВІТ ДИТИНИ“
1930.

Хто написав «Робінзона Крузо»?

Ця книжечка є скороченням і перерібною великої повісти п. з. «Життя й пригоди Робінзона Крузо», яку написав англійський письменник, Данель Дефо, двіста літ тому. Цікаво було би знати

Данель Дефо.

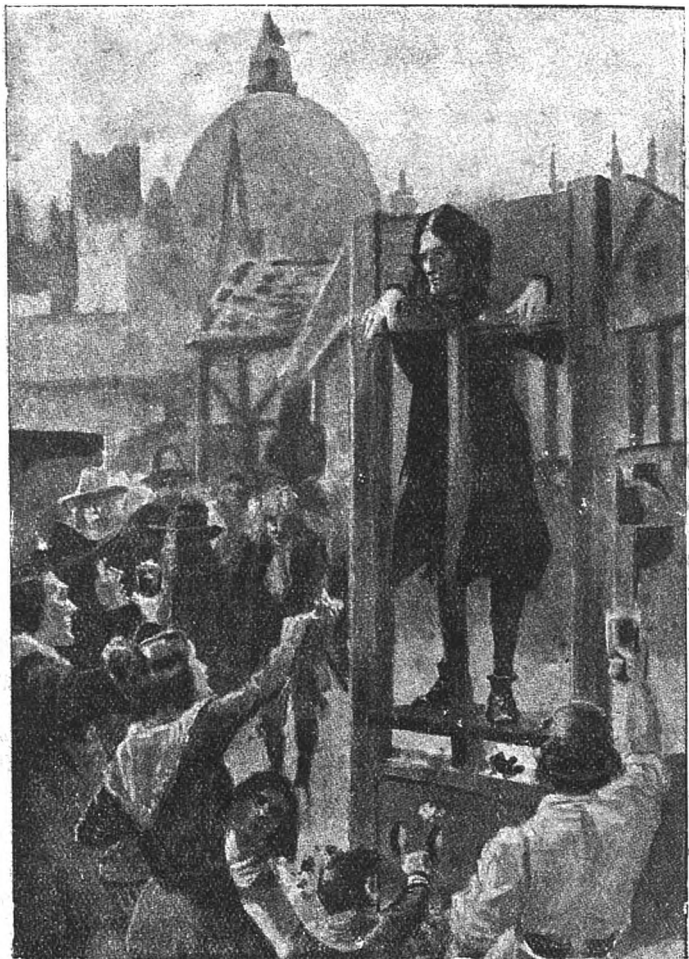
дещо про цього письменника і про історію його твору, що вже двіста літ є потіхою для дітей і молоді цілого світа і довгі ще часи перетриває.

Данель Дефо вродився у Лондоні 1661 року.

Його батько був різником, одначе свого сина захотів бачити купцем. І справді — малий Данель скінчив мійську школу, а потім вивчився робити капелюхи, так, що маючи 24 роки, став майстром у робленню капелюхів. Та працюючи в своїй робітні, молодий Дефо використовував кожду вільну хвилину часу, щоби прочитати яку цікаву книжку. Крім того він багато учився сам дома, а також розмовляв нераз з бувалими людьми, що їздили по чужих краях і мали багато життєвого досвіду. Вкінці йому сприкрилося капелюшницьке ремесло і він узявся писати книжки.

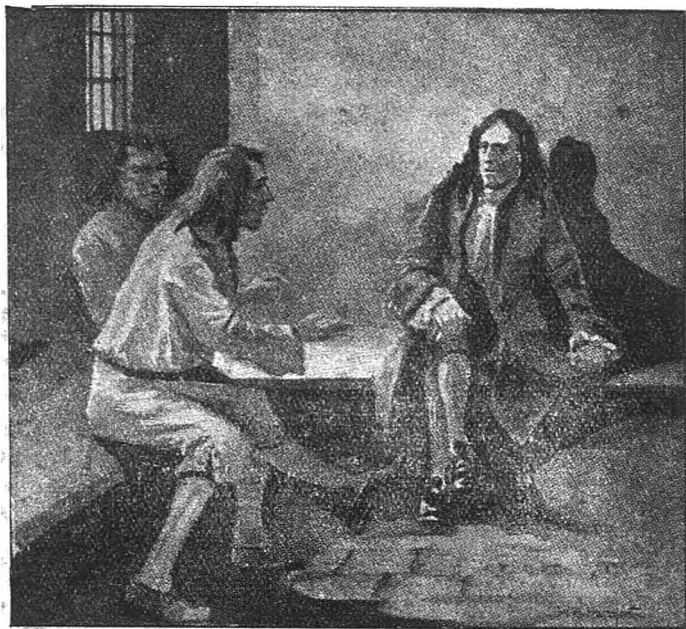
Перша його книжка була політична. В ній він обороняв справи англійського короля Вільгельма Оранського, проти якого інший письменник написав неприхильну книжку. Та крім політичних брошур почав Дефо писати гумористичні вірші, повісти й оповідання, які загально дуже подобалися. Але найбільше слави приспорила письменникови його повість: «Життя й пригоди Робінзона Крузо». На думку написати отцю повість, прийшов Данель Дефо таким дивним чином:

Через свої сміливі думки і політичні виступи наразився англійській королевій Анні. — Його поставили перед суд і засудили на 2 роки в'язниці. Та заки Дефо пішов відсиджувати кару до тюрми, його по тодішньому звичаю виставили серед міста в карній клітці на позорище, неначе якого злодія або убійника. Але нарід, що знав його і любив за дотепні вірші й оповідання, не висмівав його. Навпаки — довкола його клітки чути було оклики: «Слава Данельови Дефо!» — і люди пили на його здоровля.

Дефо в клітці виставлений на позорище.

Тай тюрма не дуже далася йому в знаки. Його шанували всі тай влада дозволила йому писати і навіть в тюрмі видавав він свою часопись:

Дефо в тюрмі.

»Перегляд«. Крім того тут він призбирав чимало матеріалу для своєї найбільшої повісти, що потім зробила його імя невмірущим. В тюрмі прочитав Дефо книжку англійського корабельного капі-

тана, Роджерса, в якій було описано: як один моряк, Александер Селькірк, прожив 4 роки й 4 місяці на безлюднім острові, Жуан Фернандез, на Тихім океані (62° пол. шир. і 33° східної довжини). Цей моряк Селькірк посварився був чогось зі своїм капітаном і за це висадили його на тім безлюднім острові, лишивши йому тільки трохи харчів. Там пережив він 4 роки й 4 місяці. Але одного дня переїздив туди корабель капітана Роджерса, Селькірк дав про себе знати і його взяли зі собою до Англії. Селькірк розповів Роджерсови, як він власним спритом придбав собі на тім острові все потрібне до життя, а навіть освоїв собі кілька диких звірят. Роджерс описав ці переживання Селькірка в малій книжці і цю власне книжку прочитав Данель Дефо в тюрмі. Крім того він наслухався дивних пригод від тих, що разом з ним у в'язниці відбували свою кару.

Вийшовши з тюрми, — Данель Дефо почав писати велику повість про чоловіка, який опинився на безлюднім острові і прожив там довгі роки (28 літ), після чого довго ще подорожував по світі, заки вернув до вітчизни. Цього чоловіка назвав він Робінзоном Крузо. Перший том книжки вийшов 25 квітня 1819 року (тому 210 літ) і її так розкуплювано, що за кілька місяців вийшло її три видання. Від тоді аж до нині розійшлися сотки мільйонів примірників цієї книжки. Немає жабудь ніодного чоловіка, який за молоду не прочитав би «Робінзона» таї на старість читається її дуже цікаво.

В «Робінзоні» змалював Дефо прообраз поступу чоловіка з доби варварства і його стремління до вищої культури, до втраченого, вільного

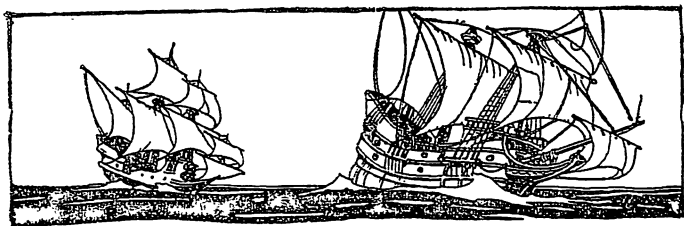
суспільного життя. В цім творі є отже представлений хід розвитку усього людства. Цій книжці завдячує в першу чергу Англія розвиток своєї імперії. Тисячі молодих, та ласих на пригоди, англійців — кинулося під вражінням цеї книжки у широкий світ шукати пригод. Це стало почином до всяких мандрівок та відкрить, яким Англія завдячує тепер свою могутність і панування над світом, головню на морю.

Повість »Робінзон Крузо« принесла авторови велику славу і значне майно. Він дожив свого віку в великій пошані, серед англійської суспільности, а помер дня 26 цвітня 1731 року.

»Робінзона« перекладено вже на всі мови світа. Тай в українській мові вийшло вже кілька перерібок у скороченню, бо ціла повість є принайменше в десятеро більша, як ця книжечка. В цім виданню випускаємо таке скорочення повісти, в якому зібрано всі найцікавіші і найбільше повчаючі пригоди Робінзона. Думаємо, що перечитає цю книжечку кожда українська дитина, собі на вітиху — з пожитком для свого ума і серця.

Юра Шкрумеляк.

1. Як я покрийому втік від своїх родичів і як потім через те каюся.

Я, Робінзон Крузо, вродився 1632 р. в місті Йорк, в Англії, де мій батько був купцем. Мав я ще двох братів, старших від мене. Але мої любі братчики згинули передвчасно і це дуже засмутило моїх дорогих родичів, бо вони нас усіх трьох незвичайно любили. Найстарший брат Джордж*) пішов добровольцем на війну в чужі краї і там упав на полі слави. Моя добра мати виплакала за ним усі свої сльози. Але тут небаром прийшлося їй ридати і за другим сином, бо мій другий брат, Филип, умер скоро потім. Він перестудився на ловах, — бо був добрим стрільцем і зчаста полював, — ляг у ліжку і вже не встав, бідолашний. Батька й матір прибили ці два важкі удари невмолимої долі; батько постарівся й посивів, хоча не був ще такий старий, — мав тоді всего 40 літ, а мати змарніла і ходила, як зівяла квітка. Тепер вони обоє покладали всю свою надію на мене,

*) Джордж — то є Юрій.

наймолодшого. Гадали, що може я буду їм добрим сином і потіхою на старість. Але як вони бідні на мені завелися!

Мій батько мріяв про те, щоби я вчився прав і став адвокатом або судією. Та я був зроду непосидючий, як і мій найстарший брат, що заплатив за свою непосидючість життям. Мене наука не бралася. Я заєдно думав про якісь подорожі і дивні пригоди. Мене тягнуло щось на море і за море, в далекі незнані краї, що про них читав я не раз у книжках. Лише такі книжки мене цікавили, а шкільних підручників я не любив. О, як каюся тепер, що я був такий нерозумний і тим спричинив своїм добрим батькам багато горя!

Батько бачив мою неохоту до науки, а що був виrozumілий, то сказав мені раз:

— »Слухай сину! Може в тебе нема хисту до науки, то не буду тебе силувати, бо це тобі може пошкодити. Придивляйся, як я торгую і навчайся купецької штуки, бо знаєш, що я залишу тобі все майно і склеп з товарами. Ти мусиш привикнути до торгівлі, щоби зайняти моє місце. Я знаю, дочого ти маєш охоту! Тобі в голові якісь далекі світи; ти думками шибаеть по морях і пустинях. Але повір мені, сину, що це до добра не веде. Послухай рідного батька, що бажає тобі щастя. Там твоя загибель. І тому ні я, ні мати, хоч як тебе любимо, не позволимо і не поможемо тобі залишати рідний дім і йти в невідоме. А зробиш це проти нашої волі і без нашого відома, то ручу тобі, що щастя не знайдеш, ні спокою в життю своїм не зазнаєш; завжди буде тобі образ твоїх сумних, скривджених родичів перед очима«.

Батько говорив це щиро і з любов'ю, та я був глухий на його добрі слова. Правда — я кілька днів цікавився справами батька, пересиджував у склепі, помагав батькови в його праці і бачив, як він радів, наче відмолод. Та це тревало коротко. Мої думки знову почали літати по далеких просторах; мені було тісно в рідній хаті. Я виходив часто з дому і цілими днями таї ночами ходив полями

й лісами, уявляючи собі, що ось я вже десь далеко за морем, — подорожую і наражуюся на численні небезпеки, які мене нерозумного так заєднали.

Так прожив я ще в дома один рік, а родичі завжди поглядали на мене з дивним жалем і страхом, наче прочували, що небаром втратять і третього сина.

Раз осінню пішов я до міста Гель, що лежить над морем і має пристань. Як нераз, так і тепер,

станув я у пристані і з тугою глядів на ті кораблі, що відпливали на широке море і гинули мені з очей. — Коли я отак попливу в далекий край? — думав я собі і мені приходило до плачу.

Нечайно хтось ударив мене по плечах і весело запитав:

— «Що тобі, Робінзоне, що ти такий сумний? Манить тебе море?»

Я оглянувся, а це був мій товариш, син купця і властителя корабля з Гель. Він часто вже їздив зі своїм батьком по морі і не раз розказував мені про всі приємности морської подорожі.

— «Манить мене, Джоне!» — відповів я, —

*) Джон — це Іван.

може знаєш на це яку раду, мій любий друже?»

— »Рада є! — закликав Джон. — Завтра досвіта вибирасмось кораблем до Лондону. Як хочеш, прийди, я попрошу батька, щоби й тебе взяв на корабель, а потім приїдеш назад до Гель».

— »Гурра!« — закликав я з утіхи і стиснувши друга щиро за руку, пустився бігцем до Йорку, щоби добре виспатися перед дорогою.

Та я не міг заснути. Цілу ніч лежав у ліжку і бився з думками, що робити. Хвилями здавалося мені, що це злочин, лишати батьків і крадьки втікати з дому. Я уявляв собі їх страх і сльози, як мене не буде, і вже рішався, не втікати, але впасти родичам до ніг і покаятися. І тоді ставало мені легше на серці. Та зараз якийсь другий голос нашіптував мені:

— Рішися! Не будь боягузом! Побачиш світ і людей, а потім вернеш до родичів, які тебе приймуть ще з більшою любовю!..

І цей голос перемагав. І таки переміг...

Досвіта я встав, зібрався і хоча серце краялося мені з жалю, я таки, наче злодій, викрався з хати і втік до Гель. Це було 1 вересня 1651 р. Мав я тоді несповна 19 літ. І це був найнещасливіший день у моім життю.

Батько Джона запитав мене:

— »А батько дозволив тобі їхати зі мною до Лондону?»

Я збентежився, почервонів, але зараз рішився і сказав:

»Так! Дозволив!«

Тоді збрехав я перший раз у життю. Та коли:

всів на корабель, забув про батька і неньку та бачив тільки море і ждав пригод.

І не довго прийшлося ждати. Коло полудня погідне небо почало затягатися чорними хмарами, десь з заходу повіяв вітер, а його сила зростала. За хвилю люнув зливний дощ, громи й блискавиці наповнили воздух, а кораблем почало кидати, як лушпинкою з оріха. Я старався не показати по собі страху, хоча великим переляком билося моє серце. Та коли я побачив, що й моряки почали неспокійно поглядати на морські буруни, що наче високі гори били в корабель, я став дзвонити зубами і мною затрясло. А коли попри мене побіг кудись Джон, а йому на стрічу вибіг з каюти його батько і крикнув:

— »Сину, ратуйся!« — я впав на поклад, мов підрізаний явір і став плакати та молитися.

— »О, Боже! — кликав я. — Це за мій непослух карає мене Бог! Прирікаю поправитися і покаятися, коби тільки не згинуті тепер і вернутися ще живим до моїх любих родичів!« І я впав знесилений.

На кораблі повстала страшна метушня.

— »До помп! До помп!« — кликав хтось дужим голосом і сіпнув мене за рукав. Я схопився, але зараз упав знову зімлілий.

Пробудився я аж на березі. Надімною клячав Джон і його батько.

— »Живе, живе! — закликав Джон. — О, ти щасливий, що не бачив того всего, що ми пережили! Наш корабель розбило, і ми ледво вратувалися на лодках, беручи й тебе зі собою!«

— »О, я нещасний! — закликав я, опритом-

нівши. — Що я зроблю тепер зі собою? Чим я попливу назад до Йорку, до своїх добрих родичів, що десь побиваються за мною, де я пропав?»

— »Як то? — закликав батько Джона. — Може вибрався з дому без відома родичів?»

— «Без відома і проти їх волі!» — застогнав я, наче ранений.

— »О, нещасний! — закликав він у розпуці. — То певно через тебе нас зустріло на морі таке нещастя! За непослух батькам покарав тебе Бог, а з тобою й нас! Та деж би я був посмів узяти тебе на свій корабель, якби був знав, що ти втікаєш від своїх зажурених батьків!»

Почувши такі грікі слова правди, я збитий соромом упав знову на землю і зімлів у друге.

2. Як я виїхав до Африки і попав у неволю.

Коли я знову опритомнів, то лежав у якійсь незнайомій хаті. Надімною нахилилось добряче лице якоїсь жінки, неначе моєї матері. Я нагадав собі свою бідну матір і сльози потекли мені по лиці. Добра жінка почала розказувати мені, що я в Лондоні, в домі одного купця, який заопікувався мною на просьбу купця з Гель. Коли виздоровію, то відішлють мене до Гель, а звідти до Йорку, до моїх родичів. Я схопився і кажучи, що я вже здоровий, хотів зараз втікати з Лондону. Та ті добрі люде не хотіли мене пустити, казали, що без гроша страшно в дорогу пускатися, бо це далекий світ. Нехай я зажду, аж буде той купець їхати

до Гель, то забере мене зі собою. Це мало статися за місяць.

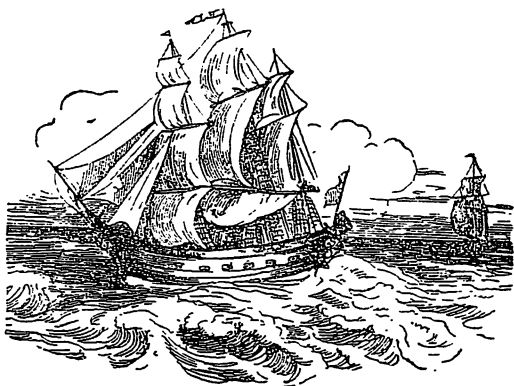
Нічого було робити. Я мусів ждати. Цілими днями ходив по вулицях столиці Англії й оглядав дива великого міста. Зі своїми добродіями, які приоділи мене в новий одяг, бо мій цілковито знищений, ходив я часто в гості до їхніх свояків і знайомих. Я запізнався з усякими знатними людьми, між ними із одним нестарим капітаном корабля, який чуючи мою охоту до подорожей, не дивувався мені і говорив: »Щож, молодець хоче провидіти світа, не гніваймося на нього!«

Я дуже привязався до цього капітана і він полюбив мене. Раз сказав він мені: — »Робінзоне, твій опікун ще не зараз вибирається до Гель, а ти не маєш що робити. Ось я їду на місяць — або два до Африки по товарі для льондонських купців. Сідай на мій корабель, побачиш муринів, а потім вернеш зі мною і поїдеш собі до родичів«.

Мені аж серце затьохкало з утіхи! Я забув і про батьків і про страшну бурю на морі і про весь світ. А добрий капітан тішився, що зробить мені таку приємність. За кілька днів я попрощав своїх гостинних добродіїв і всів на корабель. Та в останній хвилі порадив мені капітан, купити за свої останні гроші ріжних дешевих цяцьок, як от скляних коралів, зеркальців і таких інших дрібниць, що я і зробив. Накупив того всего за 2 фунти штерлінгів*), які я ще з дому привіз собі, зашиті в одяг, і всів на корабель.

*) Фунт штерлінгів = около 5 долярів (у нас 44 золотих).

Ця подорож була найщасливіша з усіх, які я потім відбув. За два місяці ми щасливо, без пригоди, вернулися до Англії — і уявіть собі мою втіху: за свої дрібниці, вартости 2 фунтів штерл., я наміняв у муринів стільки золотого піску і всяких невиданих у нас річей, що в Льондоні продав це за 350 фунтів! Моїй радості не було кінця — але разом з тим збудилася і моя ненаситність і жажда нових пригод.

На превеликий жаль мій добрий друг, цей капітан корабля, вмер нагло, зараз по повороті до Льондону. Я оплакував цю добру людину і вже було думав вертатися до родичів. Та коли почув, що за два дні рушає до Африки другий корабель, я знову забув про все і лишивши 200 фунтів у вдови по капітані, а за 100 накупивши всяких дрібниць для муринів, я всів на корабель і поїхав.

Та велике нещастя, яке мене тепер стрінуло,

є найкращим доказом, що Бог хотів мене нарозумити й повернути до моїх любих родичів. Спершу плив корабель спокійно. Аж раз досвіта, як ми вже доїжджали до північно-західних берегів Африки, саме коло Канарійських островів, надплив проти нас корабель морських розбишак, що мали 18 гармат і 200 люда при зброї. Ми мали 12 гармат, бо тоді ніякий корабель не важився пускати на море без зброї, але в нас було за мало озброєних людей. Коло полудня пірати зблизилися до нас і по короткій стрілянині залізним гаком зачепили наш корабель, вдерлися до нас на поміст і знищили вітрила й щогли. Ми боронилися хоробро і навіть двічі зганяли їх з корабля, та вкінці вони побили нас і взяли в неволю. Всіх наших повели до прибережних африканських міст, де їх попродали в неволю, а мене, молодого і звинного хлопця, задержав собі капітан розбишацького корабля до своїх послуг.

І так став я рабом-невільником у нехрещеного мавра, розбійника, який міг мене кожної хвилини вбити, або замучити, або продати комусь, як пса. Я цілими днями працював у городі, садив ярини, плекав овочі, а вечером їздив ловити рибу. Це було таке страшне положення, що я хвилями вже жалував, чому не згинув тоді підчас бурі. Я плакав ревними сльозами як ніч так день і заєдно згадував своїх добрих батьків, які десь тоді мучилися не менше від мене. Та я — на цю муку заслужив собі за свій непослух, а вони?

Я не кидав думки про втечу і все думав собі, що як Бог pomoже утечи мені, то зараз вернуся просто до дому батьків. І Бог поміг мені, та

до батьків я не міг вернути, а тому й не ручу, чи був би вернув, якби міг.

Мій пан виїжджав часто гарною лодкою зі мною і ще з одним мавром, своїм вірним слугою, далеко на море на проїздку. Тоді я з мавром ловив рибу, а пан лежав собі в каюті, що була по середині лодки. Одного дня мого пана запросив

якийсь маврійський вельможа в гості. Лишився на лодці я та мавр. Я порадив маврови — бо вже й говорити трохи по їхньому навчився — що добре би було вибратися на ніч ловити рибу, аби пан мав рано свіже снідання. Мавр послухав мене і сказав, що поїдемо. Тоді я крадьки від усіх переніс із корабля на лодку стрільбу, трохи куль і пороху тай досить харчів і подумав собі:

— Сьогодні — або ніколи!

Як звечоріло, ми виплили з мавром, а з нами ще й малий хлопець Ксурі, на повне море. Довгень-

ко ми ловили рибу, а я все правив лодку далі від берега. Коло півночі, як ми були з пів милі від

берега, я нечаяно зайшов мавра з заду і, схопивши його за ноги, перекинув у море. Він упав у воду та зараз-же виринув і став плисти просто до лодки. Тоді я змірився до нього з рушниці і закликав: »Приятелю! Ти прекрасно вмієш плавати, то певно допливеш до берега, бо море спокійне. Та коли плистимеш до нашого човна, я застрілю тебе, бо рішився за все в світі втікти з неволі!«

Мавр обернувся і поплив до берега і певно дістався туди щасливо, бо плавав, як качка.

Тоді я з хлопцем, якого не потребував боятися, поплив на захід і на захід. Плив цілу ніч і цілий день, все оглядаючись, чи не йде за нами погоня. Кілька разів ми причалювали до берега, щоби набрати солодкої води. І не стрічав нас ні дикий звір, ні чоловік. Я хотів було залишити малого Ксурі на березі, але він не хотів вертати до своїх і просив мене, взяти його зі собою в світ. Так плили ми щось десять день здовж побережа Африки зі сходу на захід, а потім з півночі на полудне, бо я гадав знайти десь на полудни англійський корабель. Англійського ми не знайшли, але за це, одного ранку, як уже минулися наші харчі і ми боялися згинути з голоду, побачив Ксурі далеко на обрію чорну точку. Я почав стріляти і кричати і плисти з усіх сил у той бік. Це був корабель, як показалося, португальський. Нас прийняли на поклад і нашу лодку взяли з нами. Надія, вернути до Англії, пропала, бо цей корабель їхав до Бразилії, але я всеж таки радів, що нас виратували від смерти, яка певно ждала нас від бурі або від голоду на морі.

Капітан-португалець був добрий чоловік. Він купив у мене лодку за добрі гроші, прийняв Ксурі на службу на кораблі, а мене запізнав у Бразилії з кількома плянтаторами цукрової тростини. За одержані від нього гроші, я набув досить просторий кусень ґрунту і з одним спільником почав на добре господарити. В мене вступила нова надія, що чей-же дороблюся малого майна, а тоді поверну до Англії. Та захланність і непосидючість недала мені здійснити моїх добрих думок.

3. Як я попав на безлюдний острів.

Чотири роки прожив я в Бразилії і таки добре розбогатів. Та вдоволений я не був і сам собі дивувався, що витримую такий час на одному місці. Вже тягло мене щось далі і я прочував, що недовго мені побувати в Бразилії. І так сталося.

Я часто говорив своєму спільникови таї другим властителям плянтацій*), що в Африці мож легко забогатіти, бо там можна вимінати всякі дрібні металеві й скляні вироби за золотий пісок, слоневу кість, а навіть за чорних невільників. Це дуже зацікавило жадних зиску плянтаторів, головно ходило їм про муринів-невільників, щоби працювали на плянтаціях, бо годі було дістати робітника. Так раз прийшли до мене плянтатори і заявили:

*) Плянтація = великі города, де управляють тютюн, цукрову тростину, каву і т. п. Властитель плянтації = плянтатор.

— «Друже, Робінзоне! Ми вradiли купити спільно корабель, закупити всяких товарів і вислати з тим всім тебе до Африки вимінити це майно на золото, й слоневу кість, та особливо дістати невільників. За це ти матимеш рівний поділ з нами!» — «Згода!» — сказав я і щиро втішився що вже не буду сидіти на одному місці, але зазнаю нових вражіннь і нових пригод.

Корабель був скоро приготовлений, товари навантажені, найнято капітана і добру залогу з дванадцяти люда. Я заключив зі своїм спільником умову, в якій він зобов'язався, на час моєї мандрівки, опікуватися моєю часткою ґрунту і переховувати весь прибуток з неї аж до мого повороту. Потім попрощався з усіма і рушив в дорогу дня

1. вересня 1659 року, саме у 8 літ від того дня, коли я всів на корабель у пристані Гель. Тепер мав я вже майже 27 літ.

Страшна була наша плавба. Правда — дванайцять днів плили ми просто на схід, в сторону Африки, і сприяла нам прекрасна погода. Але на тринадцятий звіявся страшений вихор і кинув нашим кораблем в бік та поніс його в зовсім іншій напрямі. І так плили ми, гнані вітром, навмання, других дванайцять днів. Ми гадали, що туй-туй прийдеться загинати. Троє люда таки тоді згинуло, двох змив водяний вал з покладу, а один умер від пропасниці. Зі мною і капітаном лишилося тепер всіх 11 люда. На 24-тий день нашої плавби капітан корабля при помочі приладів і компасу обчислив, що нас загнало під 12-тий ступінь північної ширини, отже ми плили не до берегів Африки або Європи, але до берегів Гваяни, на північ від Бразилії, повище Амазонки, а недалеко гирла великої ріки Оріноко. Ми втратили всяку надію на подорож до Африки. Наш корабель ушкодила буря в кількох місцях так, що ми ледво плили. Тож рішилися, поплисти до Західних Індій і просити ратунку на островах, що належали до Англії. Ми звернули на північний-захід, щоби дістатися до одного з тих островів. Та доля захотіла інакше.

Тільки що почали ми плисти в тому напрямку, коли це звіялася нова страшна хуртовина й погнала нас в такі сторони і до таких островів, де не ждав би нас ратунок, але певна смерть від людоїдів. Так гнало нас цілий день і ми здалися вже на Божу волю. Нагло — вже над вечір — один з наших моряків закликав несамовито:

— »Земля! Земля!«

Ми вискочили з кают на поклад, — та в тій хвилині почули, що наш корабель вдарив сильно об щось тверде і станув на місці. Морські буруни били в нього з такою силою, що ми вже не надіялися ратунку. Одиною надії додавала нам ще недалеко земля, але ми не знали, чи це острів, чи суходіл, чи там добрі люде, чи людоїди. Та вкінці годі було далі ждати, бо корабель перевертався і йшов під воду. Ми посідали в ратункове човно — нас одинайцять — і пустилися плисти в сторону берега, готові на все найстрашніше. Ми плили по грізних бурунах і що хвиля заглядала нам смерть у вічі. Човно перехилялося то в один, то в другий бік, а ми тільки шептали молитви і трималися судорожно країв судна. Не було надії на ратунок. Бо хоч би ми й доплили були до берега, то шаліючий вихор був би вдарив нами об скелю і розніс нас і човно на кусні. Та ми й недоплили. Ще було далеко до берега, як раптом наднеслася проти нас висока грізна філя, мов гора, і одним ударом перевернула човно, а ми всі пірнули в воду. Навіть перехреститися не було часу.

Я добрий пливак, але ніяк не міг був виринути з води і вже почав дуситися. Та раптом мною сіпнуло і викинуло, як дощинуку, на верх. Я віддихнув двічі і в тій секунді залило мене знову. Так кидало мною кілька разів. Могутні філі бавилися мною, як мячиком. Нарешті прийшов ще один вал і шпурнув мною так, що я вдарився грудьми об щось тверде і був би певно зімлів з болю, але зимна філя облила мою голову. Я судорожно вче-

пився якоїсь скелі і добре вчинив, бо об беріг стали бити нові буруни, які грозили змести мене назад у морську глибіню. Та буруни слабшали:

і били щораз низче, а я останками сил поповз на вершок гаміністого берега і впав безсильний на клаптик трави. Я був уратований!

Усвідомивши собі це, і глянувши на спінене море, де вже не було ні знаку з моїх нещасних товаришів] подорожі і тільки ще виднів вершок

потоплючого корабля, я спершу аж не вірив своєму щастю — і впадши на коліна, підніс руки до неба у щирій молитві:

— «О, Боже! Чи ти вратував мене одного, хочаби мені дати змогу поправитися й повернути ще колись до моїх батьків, чи, щоби мене покарати за мої провини ще гіршими карами? Нехай діється Твоя воля! Дякую Тобі за все!»

Я пригадав собі ще раз той перестрах, в якому заціпили мої товариші, і їхню страшну смерть, — якої я один оминув, і неописана втіха опанувала моє серце. Я скакав, танцював, бігав, кричав, забуваючи про всяку небезпеку і не думаючи про те, що зараз може жде мене тут страшніша мука й смерть, як нагла загибель на човні.

Та по хвилі я почав розглядатися по околиці, довкруги себе, і моя радість поволі остигала. Перемочений до нитки, голоден, ослаблений, стояв я серед незнаного мені світа, незнаючи, куди я дістався і що мені грозить. Я попав у розпуку і став бігати, як божевільний, рвучи волосся на голові і бючи себе кулаками в груди. Аж як доглянув недалеко жерело води і напився та вгасив свою страшну спрагу, я трохи успокоївся і передусім подумав, де би заснути. Не маючи відваги лягати на землі, я виліз на якесь кріслате дерево, що росло недалеко берега, і примостившись на його галуззю — заснув твердим сном.

**4. Мої перші дні на безлюднім острові. —
Печера під горою. Упольована ляма. —
Звідки я дістав огонь?**

Вже був ясний день, коли я пробудився. Спершу не міг усвідомити собі, де я. Та побачив-

ши себе на дереві, я пригадав собі все і з острахом оглянувся довкруги. Не було нікого, ні душі довкола, ні жадного сліду звірини. Лише спів птахів наповняв повітря. Я глянув на море — воно було гладке і спокійне, та з нашого корабля не було ні сліду. Його певно проглотило море. Я хотів подумати, що з собою робити, та страшенний голод не давав мені спокою. Скочивши з дерева, побіг над море, надіючися, що чей вода викинула може з корабля які сухарі або інший харч. Та на цілому березі не було ні знаку. Правда — лежали в однім місці два пірвані філями черевики, і то оба з одної ноги. — Чим-же мені прокормитися? — подумав я собі. — Чи на те мене Господь уратував, щоби я вмер голодовою смертю? Ні! Я ще вірив, що рука Божа надімною і з тою вірою кинувся далі шукати. Та як я не шукав по всіх закутинах скель і попід кущі здовж берега, не знаходив нічого. І прибережні дерева були без одного овочу. В розпуці кинувся я на пісок над самою водою і зросив його своїми слізми. Коли це перед собою побачив я дві устриці! Вхопив я їх і зїв з великим смаком. Потім знайшов ще дві і ще дві, тай від голодової смерти я був уратований.

Тепер моєю найбільшою журбою було, знайти собі якесь безпечне приміщення, якийсь сховок, що хоронивби мене від зимна, звірів і людоїдів, що їх сподівався зустріти на цім острові. Та спершу ще й не знав, чи це остров!

З над берегу моря бачив я подалі в глибині вершок якоїсь скелі і подумав собі, що з нього можна би добре оглянути околицю. Я побіг туди, надіючись, пересвідчитися, куди я попав. По дов-

гих трудах вибіг я на шпиль гори і кинув оком довкола. Який же переляк і яка розпука огорнули мою душу! Я побачив, що стою майже на краю досить великого острова, серед моря, якому не було видно кінця. Тільки з одного боку, з північного заходу, доглянув я щось ніби сушу, але в такій далечині, що я міг це вважати за привид, за оману моїх утомлених змислів. — О, я нещасний! — подумав я собі: Я опинився на облитім морями клаптику землі, відтятий від світа і людей, і мабуть прийдеться мені тут загинати до смерти, бо сюди певно не причалить ніякий корабель.

Я зійшов з гори і обережно почав іти здовж її стіп, шукаючи якого місця пригожого на сховок. Я не хотів надто віддаляватися від цієї скелі, бо все таки дурив себе надією, що може колись випадково перепливатиме сюди якийсь корабель і я побачу його з тої гори. І мені пощастило. В однім місці, у тій скелі, я запримітив вхід неглибокої печері, де від біди можна було схоронитися на ніч, а потім поглибити її. В кожному разі було тут вигідніше і безпечніше, як на дереві під отвертим небом. Я подумав собі, що варто би забезпечити вхід до печери перед дикими звірами і взагалі зробити печеру невидною для нікого. Добре було би насадити перед входом якісь молоді деревця, що зовсім закрили би мою оселю. Я подумав так і зараз, першого дня узявся до діла. Я викорчовував молоденькі деревця, подібні до нашої верби і пересаджував їх перед своєю печерою. Без усякого приладдя, — без ножа, сокири й лопати, — приходило мені це дуже важко. Я вратував з собою лише складаний ніжик, — але й він

поміг мені дуже. Ним міг я витяти досить грубий кусень галузи з якогось твердого дерева, заострив її на кінці й зробив собі в той спосіб малу лопатку. На другий день ранком, шукаючи устриць на снідання, знайшов я якусь широку мушлю, що добре надавалася на рискаль. Та тільки не було чим привязати її до держака. Але і в тому поміг мені випадок. Вертаючи знад моря до печери, в якій вже переночував одну ніч на сухій траві, я зачепив об щось ногою і впав як довгий. Схопившись, я побачив, що мої ноги заплуталися в якусь довгу, вужевату рослину, яку годі мені було розірвати на двоє. Не думаючи довго, я острою мушлею втяв її довгий кусень і поніс до печери. Цим природним шнурком прикріпив я мушлю до держака і мав добрий рискаль. За кілька днів я пересадив кілька рядів деревець так густо, що крізь них не міг би пройти звір, ні чоловік. Тоді взявся я поглиблювати печеру. Обережно копав я землю і виносив її на широких листках якоїсь рбстини, з роду лопухів. Прокопаний простір підпирав я й забезпечував підпорами, які повирізував при допомозі свого ножика й мушлі. По п'яти днях я викопав на стільки глибокий коридор, що чувся на разі безпечним і рішився на цей раз закінчити цю роботу й оглянутися краще по острові.

Вже два тижні жив я самими устрицями*) та ще й суніцями, які находив на своїй звичайній стежці з печери до моря. Устриці вже проїлися

*) Устриці — це рід малих животин, які живуть в морю, заховані в мушлевих скарупках і є дуже добрі до їди.

Робінзон Крузо

мені. Я тужив за іншою стравою. Про теплу я не міг і мріяти, бо не мав огню, але мені здавалося, що наколиб попав мені в руки кусень мяса, то я зів би його сирим, як великий присмак. Та звідки взяти мяса? Правда — на острові було повно диких голубів, папуг і других птиць, що пролітали надімною, тай дичина мусіла бути, бо її сліди стрічав я вже другої днини. Але чим їх дістати?

Ідучи десятого ранку над море, я роздумував оттак над своїм положенням і майже весь час дивився собі під ноги. І несподівано вже недалеко берега побачив я подовгуватий камінь, з діркою по середині! Як сотворений мені замість сокири! Зараз витесав я малий держак, забив у отвір каменя і мав уже точір. Тепер уже мож би пробувати полювати на звіра. Як на те — раптом щось зашелестіло в кущах і стрілою понеслося в глиб острова. Я пустився бігти туди, та звір пропав у густім лісі, що починався недалеко. Знеохочений першою невдачею і втомлений бігом, я положився в тіні дерева, недалеко потічка, що журчав у моїх ніг. Задивившись в синє вічно погідне небо, я задрімав. Збудив мене якийсь шелест з боку. Я рушився, нишком піднявся й доглянув, як до потока йшло кілька лям, звіряток зовсім подібних до наших овець, тільки з невеликим горбом на хребті. Я підповз до потока і сховався за дерево над самою водою. І коли перше звіря почало пити, я нечаяним ударом камяного топора приглушив його. Ударена ляма впала, а другі розбіглися. Я дорізав її ножом і став здирати з неї шкіру. Та передовсім врізав собі шматок мяса і вхопив його зубами. Та за хвилю знудило воно мене

ї я виплюнув його з уст. Таки не міг їсти сирого
мяса тай вкусити його не мав сили. Тоді я при-
гадав собі, що десь чув від людей, як дикуни при-

готовляють собі мясо, і зробив так само. Взяв
кусень мяса без кости, поклав його на камяну
плиту, привалив другим каменем і почав з усеї

сили гатити по нім своїм топором. За якої чверть години піт спливав з мого чола, але мясо було крухе, як спечене і я зів його з великим смаком.

Попоївши, забув я вже й про устриці, взяв решту лями на плечі й поніс до печери. Тут здійняв я з неї до решти шкіру. Мясо відложив на бік, а шкіру повісив перед печеру щоби сохла. Я відразу подумав, що зі шкір убитих звірят зроблю собі одяг, бо мій уже зовсім пірвався. Досі я зробив собі був тільки широкий капелюх з листя пальми й носив його заєдно на голові, бо сонце пражило немилосерно.

Слідуючого ранку схопився я, щоби ще холодком піти на лови. Але тільки вийшов я з печери, як мусів завернути. Над цілим островом затягнулися такі страшні хмари, яких я ще ніколи нігде не бачив. За хвилину почало блискати й греміти і люнув зливний дощ, як з бочки. Раптом ударив грім десь близько печери і я почув запах диму! О, яким любим видався мені цей запах, коли я так стужився за полум'ям вогню! Не зважаючи на зливу, я вибіг з печери поглянути, де це горить. На мою втіху горіло велике дерево, подібне до нашої сосни, таки недалеко моєї печери. Я скочив до огню і запаливши велику галузу, повну пахучої живиці, побіг з нею до своєї »хати«. Тут при вході я поклав її на землю, доложив дров, що валялися під печерою і за хвилю запалахкотів у мене огонь. Я скакав з радости, кричав, співав і плакав. Потім захопив цілу шинку з лями, застромив її на грубий патик і почав припикати на огни. Як смакувало мені це печене мясо, може уявити собі лише той, хто так, як я, кілька тижнів про-

був без огню! і без теплої страви, кормлячись тільки устрицями! Попоївши й наложивши ще на огнище багато дров з живицею, щоби не погасло, я по тім пирі, який мені зіслало небо з громами і блискавицями, пішов спати.

5. Моя дальша господарка на острові. — Мій календар. — Сіль. — Я освоюю собі дві лями і паугу. — Як живу і в що одягаюся по трох роках побуту на острові.

Покріплений на душі й на тілі я збудився слідуючого ранку і передусім докинув до огнища дров. Потім вибіг з печери подивитися, яка погода. З вчешашньої бурі не було ні сліду, небо було чисте, ніби викупана дитина. Та ще одно врадувало мене незвичайно. Моя огорожа за ту одну дощеву ніч так зазеленіла й розрослася, що ніхто в світі небув би догадався, що ті кущі й прутики насажені недавно людською рукою. З них зробилася жива непроходима стіна. Навіть малий отвір, крізь який я завжди протискався з печери й до печери, заріс і зійшовся. Дивлячись на нього, я впав на добру думку, яка нераз потім показувалась спасенною у своїх наслідках. Я рішився не виходити ніколи крізь ту огорожу і не вдоптувати стежки просто входу до печери, але зробити собі драбинку, якою з печери я міг би вилізати просто на скелю і з неї збігати в сторону моря. Я так і зробив. Ви певно вже догадуєтеся, що я зробив собі висячу драбинку з тої дивної рослини, що

не рвалася, наче міцний шнур*). Я зробив так, що довгим патиком закидав горішний кінець драбинки на скелю і коли вона зачіпилася вистаючого там каменя, я ліз на гору. Вийшовши на гору, я скидав драбинку в низ під печеру, так що підчас моєї неприсутности не було до печери ніякого доступу. Колиж я вертався »до дому«, тоді брав з таємного сховку довгу на кінці закаблучену тичку і нагнувшись досягав драбинку тай витягав її кінець на скелю. А злізши по ній в низ, я тоюж тичкою здіймав її і чувся тоді в печері зовсім безпечний.

До того часу, як я забезпечив так свою домівку, я не бачив на острові, — котрий назвав »островом розпуки«, — ні хижого звіра, ні сліду людини, але всеж таки вроджена обережність казала мені зробити зі своєї оселі укріплену твердиню. Бо передовсім я ще й не перейшов і не оглянув цілого острова, і тому не міг знати, чи некриються де на ньому які грізні небезпеки. Тай не так скоро думав я запускатися на оглядини острова, без зброї і без одежі. Правда, я зробив собі якийсь лук і стріли, але не вмів ще ним добре стріляти. Я міг ходити лише найдалше який кілометр-два від своєї печери, щоби в кожній хвили мати її на оці і в разі потреби до неї схоронитися.

Тепер, коли я вже мав огонь і мясо, якого думав ще досить наполювати, дався мені відчутти брак соли. Я пригадав собі, що прецінь в морській

*) Це були ліяни довгі на кільканацять метрів біла ростин, що звисають з гори в долину, так, як дикий виноград.

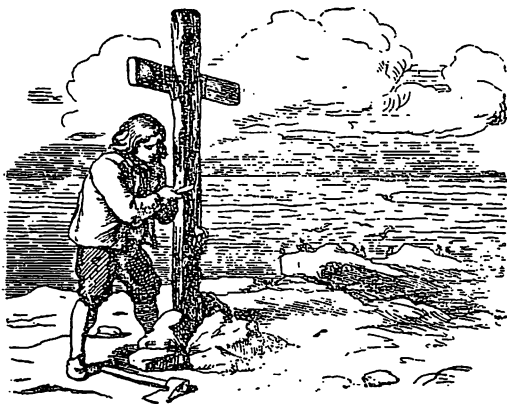
воді є чимало соли, треба тільки її видобути. Ідучи раз у сторону моря і думаючи, як добути сіль, я нагадав собі, що мушу найти спосіб, щоби не забути про рахунок часу, бо на тім відлюддю легко могло

це статися. Передусім варто було поставити якийсь знак, на спомин того дня, коли я попав на цей острів. Я побіг над море і недалеко того місця, де я вперше молився уратований, закопав велике

ї грубе поліно, обтесане мушлею. До него прив'язав на вхрест грубу листву, також гладко витесану. На листві я виривав острим кременем такі слова:

— »На цей острів дістався я 30 вересня 1659 р«. Потім на поліні від самої долини почав я різати значки, що мали означати дні мого побуту на острові. Я мав добру пам'ять і знав докладно, скільки днів пробував я вже на самотнім острові.

Будні дні зазначував короткою черткою, неділі довшою, місяці ще довшою, а коли опісля дійшло до року, я відзначив його подвійною грубою черткою. І не один рік я робив ті знаки, — як це покажеться далі з мого оповідання. Так я мав свій календар, на якому що дня рано зазначував дні, перебуті на самотнім острові.

Небаром доробився я й соли — і взагалі,

тоді, коли був зданий сам на свої сили, я пересвідчився, що чоловік може всьо довершити, до чого тільки візьметься з охотою і завзяттям. Я з важким трудом викопав собі над морем неглибоку але широку яму й прокопав до неї канал від моря. Коли найшло повно води, я замкнув канал. Від спеки горячого сонця почала вода в ямі парувати, а по кількох днях висохла зовсім, залишаючи на дні ями чисті кришталі соли, що могла мені вистарчити й на цілий рік.

Маючи сіль, я міг уже переховувати мясо на довший час і мати його про запас на слотливі дні або на випадок слабости. Крім насоленого мяса я ще чимало й навудив його і взагалі поробив собі добрі припаси на зиму. Та зима не надходила. Показалося опісля, що цей остров лежить у горячій підсоню, де вічне літо, і де замість зими падуть тільки через два-три місяці обильні дощі, які, що правда задержували мене в печері, але не дошкулювали холодом.

Впрочім уже за кілька місяців мого побуту на острові, я прибрався в таку одєжу, що ні слоти, ні зими не потребував боятися. З упольованих лям я мав уже біля десяти сухих шкір і вшив собі з них одяг. Розуміється, що цей одяг не надавався на парад у Лондоні, бож я не був кравцем і не мав ниток, ні ігли, але як на самітний остров, то був аж надто добрий. За нитки служила мені вже згадана »мотузьяна« ростина, а замість ігли вжив я рибячої ости, бо і риб мені не бракло. По бурі, або по припливі моря, завжди лежало їх кількя ще живих на березі. Отже я вшив собі на голову таку кучму, що і насувалася.

аж на очі;] вшив собі широкі але короткі штани і рід кожуха. На ноги зробив щось подібне до постолів і привязував їх до стіп тимиж мотузками. Вкінці я зробив собі ще й парасолю з патичків і з пальмового листя. Вона знаменито хоронила мене від спеки й дощу, була тільки тому невидна, що неможна було її складати, — все мусіла бути отворена.

Далі я почав мріяти про те, щоби яким чином освоїти собі бодай одну ляму, та яку птицю, щоби в часі довгих слотливих днів мати в своїй »хаті« живе сотворіння. Крім того я хотів мати трохи молока, бо вже проїлося мені саме печене мясо. Щасливий випадок небаром уже поміг мені здійснити мої мрії. Одного дня я знову поцілів своїм топором ляму, кинувши ним навмання в стадо цих милих звіряток. Я не вбив її, лише ранив в обі передні ноги, так, що вона впала й не могла втікти. Та як-же я здивувався і втішився, коли побачив що біля лежачої лями стоїть одно молоденьке. Воно не втікало, як усі розбіглися і як я приступив до лями. А коли я взяв її на плечі і поніс до печери, воно побігло в слід за мною. Я перев'язав лямі обі ноги останками з моєї сорочки, насмарувавши перед тим рану лосм. Опісля доглядав її і молоде, як міг. Приносив їм трави, і води, а за ведро служила мені скорупа з великої черепахи, яку я раз убив над морем. Звірятка привикли до мене так, що коли я приходив вечером до печери, мале бігло й лизало мені руки, а стара простягала шию, щоби її погладити. Небаром вона виздоровіла і вийшла пастися перед печеру, — поза огорожу де могла дістатися — тай

не показувала охоти втікати. На ніч заходила і лягала в печері поруч мене. Згодом я зробив їй

перегородку і там була її стайня. Коли я вперше приступав її доїти, вона перестрашилася і втікала, але згодом привикла і стояла спокійно. А я радів

цілим серцем, що мав живі сотворіння біля себе: і пив їх тепле молоко.

Небаром моє товариство побільшилося. Я підглядів одного вечора папугу, що залітала до свого гнізда. Ранком я підкрався до гнізда, і коли ще всі птиці дримали, поклав на гніздо руку. Всі ро-

злетілися зі страшним вереском, але одну таки я приглушив ударом прута і вспів зловити й поніс її до печери. З патичків і з ростинного мотуззя я змайстрував для неї клітку і доглядав її так дбайливо, що за несповна тиждень вона вже не була так крильми об стіни кліточки. Якеж було моє здивовання, коли одного ранку пробудив мене.

якийсь ніби людський крик. Я схопився і почув виразні слова: »Козоньки мої, овечки мої!« Я спершу настрашився, хто це може говорити, та за хвилию заплакав з радости, бо побачив, — що це папуга так говорить. Я нераз у своїй самотині промовляв до своїх лям такими пестливими словами — і ось папуга перейняла ці слова. З радо-

сти я отворив клітку не думаючи, що птах може втікти з печери. Але подвійна була моя радість, коли ця люба птиця пурхнула з клітки, облетіла печеру і сіла мені на плече! Тепер я мав уже одного »говірливого« товариша!

Дуже пізно, бо вже по яких двох роках мого перебування на острові, я здогадався зліпити собі

з глини горнець. Робота ця мені спершу ніяк не йшла, але що мав я до роботи в довгу тримісячну слоту? Нарешті я виліпив кілька горців і горнят і випалив їх аж до червоности на огні. Дуже незугарні були ці горшки, але коли я перший раз зварив собі в них молоко лями, а потім і м'ясний росіл, яким-же дорогим було мені це начиння і як смакувала мені горяча страва! Слота примусила мене ще й до другої роботи. Я нарвав на острові багато гнучкого пруття і почав плести кошики, великі й маленькі, на м'ясо, на траву для лям і на суніці та на всякі ягоди, які дуже смакували мені й папузі.

6. Святкування чотироліття мого побуту на острові. — Землетрус і вибух вулькану. — Моя недуга. — Корабель! Корабель!

Отак жив я на цім відлюднім клаптику землі і з кожним днем освоювався щораз більше зі своїм положенням — та щораз більше тратив надію на ратунок з тої тюрми. Кожного дня ранком я ставав на шпилі своєї скелі і тужливим зором дивився в морську далечінь, чи не побачу де якого корабля або лодки. Та дні минали за днями, а довкола мене було лише безкрає море.

Мої чертки на деревлянім календарі показували, що ось уже надходить четверта річниця з того часу, як я попав на цей острів. Ранком того дня я побіг над море, впав на коліна і щиро молився Богу.

— »Боже! — зітхав я — коли Твоя воля

держить мене тут уже четвертий рік дужим та здоровим і мене не зустріла тут ще ніяка небезпека, то я вірю, що Ти держатимеш мене й надалі в своїй опіці — і може ще коли навернеш мене до моїх любих родичів, у мої рідні сторони!»

Цілий той день провів я на молитві і роздумуванню, сидючи на тому місці, де мене перед чотирма роками викинуло бурхливе море. Цілий той день я здержався від страви і навіть води не пив, наложивши цей піст на себе, як покуту за свої гріхи.

Вечером того дня я прийшов до своєї печери і погладивши, як звичайно, свої лями і свою паугу, ляг на спочинок.

Десь коло півночі збудив мене якийсь нечуваний досі шум і гуркіт на острові. Я схопився та зараз упав, так ходила підімною земля у своїх основах! Землетрус! — подумав собі я, відчинивши стаєнку лямам та взявши паугу на руку, вибіг з печери, бо боявся, що будемо всі погребані живцем. І добре я зробив. Бо тільки що вибіг я з лямами і з папугую на двір, як щось у печері завалилося — саме та частина, де жили мої бідні лями, зіснулася з грюкотом на їхню лежанку. Землетрус тревав добрих дві хвилини і був такий сильний, що я чув, як тріщали дерева і як било об береги зрушене море.

За хвилину все успокоїлося — та нечайно побачив я нове страхіття. Десь на східному кінці острова — а я був на полудневому — вибухло щось зі страшною силою, мов би сто гармат потрясло повітрям, аж листя посипалося з дерев. Зараз потім озорила ціле небо червона заграва

і я побачив на обр'ю, як високо в гору стало летіти каміння і попіл тай падало з лоскотом по цілім острові, аж недалеко моєї печери. Я впав на коліна і молився: »Боже, бачу, що тут уже не уйти мені смерті, поручаюся Твоїй волі і прошу о прощення!« І я впав зімлілий на землю.

Коли знову прийшов до свідомости, вже зоріло. Я лежав у болоті, а на мене лив дощ, як з відра. Я ледво піднявся і оглянувся. Довкола було тихо, біля мене не було ні лям, ні папуги. Я поплентався до печери і впав на свою постіль. До мене підбігли мої обі лями, що досі стояли в кутку печери, дрозжучи зі страху, — а моя папуга сіла мені на груди і кричала: »Козоньки мої! Овечки мої!...« Я погладив ті милі сотворіння, хотів щось заговорити до них, але мене морив сон, моя рука хапала безсильно, я чув, що мене навістила якась важка слабість. — »Робінзоне, Робінзоне Крузо, що з тобою!« Застогнав я так сам до себе і знову попав у-несвідомість.

Коли я пробудився, вже вечоріло, але по тім гробовім сні я почувся трохи міцнішим. Вставши з лежанки, я передусім кинувся подивитись, чи не погасла моя ватра при виході з печери. Ах! Вона погасла! І попіл був студений! Я знову опинився без вогню і хто зна, коли його ще добуду! Це подіلالо на мене так розпучливо, що я кинувся назад на землю і гірко заплакав. Я рішився не вставати вже і не виходити з печери, але ждати вже смерті. Так перележав я до ранку.

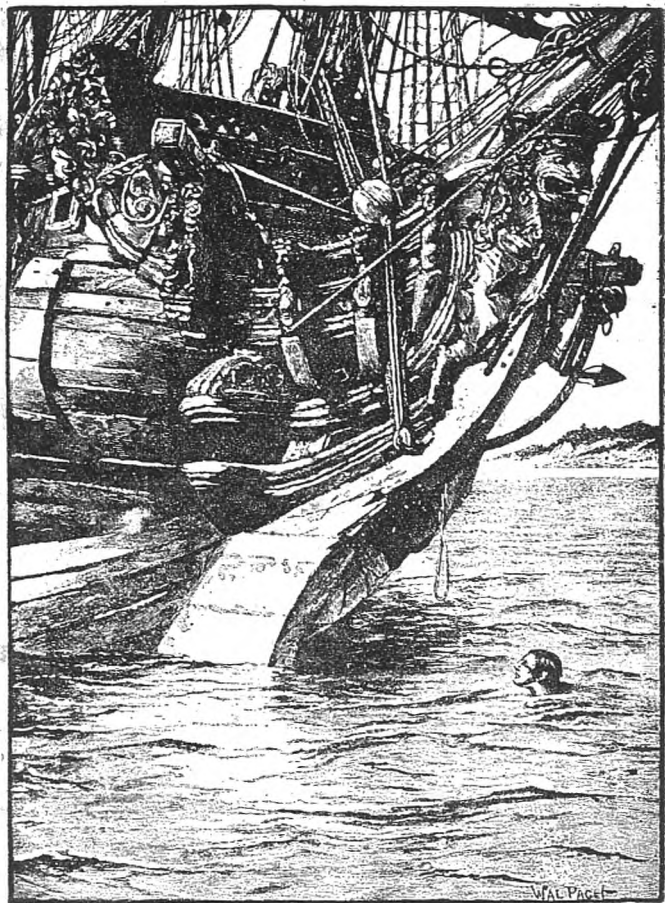
Та коли я рано поглянув на голодні лями і на папугу, яка поїла вже всі ягоди, мені зробилося жаль цих любих сотворінь, що були мені оди-

ною розрадою. — Я почав собі докоряти, що так скоро зневірився у Божу поміч, і взявши кошик, топір і лук зі стрілами вибіг з печери тай по драбинці виліз скоро на скелю.

Як звичайно, так і тепер, мій перший погляд упав на море — і я мало не зімлів з дива! Туж біля берега побачив я щось біле, що колисалося на вітрі — чи це не вітрила?! Правда — чогось пошматовані вони на куски, а головна щогла зломана — алеж це корабель!! Може хто причалив серед бурі, може кого філі загнали, але певно хтось є там живий, коли корабель тримається на воді!

Кинувши й кошик і топір і лук, я без пам'яті пустився бігти з гори, кричучи що сили, мов божевільний. Я боявся, що той корабель може рушити раптом і відплисти — я не пережив би цієї розпуки! За хвилину станув я на березі — і остовпів та не знав, чи це сон, чи привид у горячці, чи несамоविта дійсність. Переді мною — на якого пів кілометра від берега — стоїть той сам корабель, що ним чотири роки вплив я з Бразилії! Звідкиж він тут узявся, коли перед чотирма роками був пропав на моїх очах під водою? Не знаю — але це був той самий корабель, передом звернений до берега, а задом занурений у воду! — Там певно нема живої душі, подумав собі я, але на ньому є ще певно такі речі, що здалисяб мені на цім моїм самітнім царстві:

Море було спокійне. Тож я, ненадумуючись довго, скинув з себе шкіряну одіж і кинувся вплав. За кілька хвилин я був під кораблем і вхопившись звисаючої линви, дістався на поклад. Я захитався

WAL PAGET

з дива, коли мені на зустріч вибіг зголоджений пес, а за ним два коти! Я пізнав їх — це були наші корабельні звірята, і вони пізнали мене та стали дивними голосами оказувати свою радість. Вони жили! То певно цей корабель понесло було десь на моря, а тепер знову пригнало сюди! Хто

зна, чи не були би ми всі вратувалися, якби не опускали покладу на тій нещасній лодці.

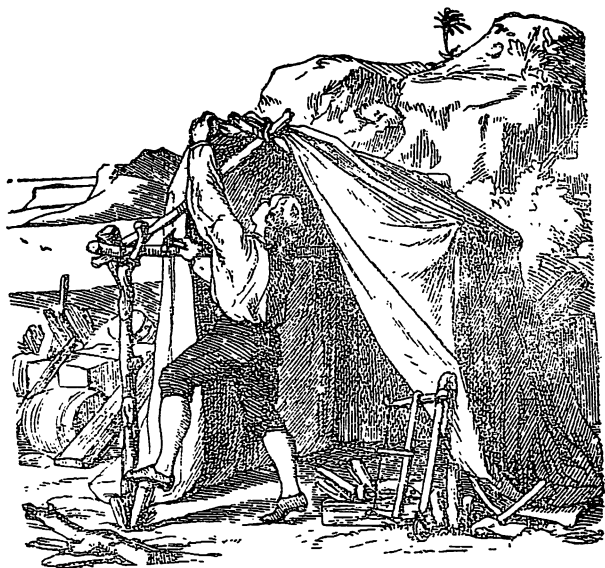
Та не було часу на роздумування. Я кинувся в каюту, — потім у склад харчів і знаряддя і знайшов тут правдиві скарби! Але як їх перевезти на острів? З надлюдським трудом почав я з дощок і линви вязати сплав і по добрих двох годинах це

мені вдалося. Я боявся, що корабель, який чудом держався ще одним кінцем над водою, може леда хвиля піти на дно моря. Тож скоро почав збирати те, що мені здавалося найціннішим. На сплаві примістив я кілька моряцьких скринь з сухарями, сушеним мясом, голяндським сиром і рижом. Потім узяв ще трохи одежі, особливо врадувався біллям, знайшов пістолет, дві рушниці, одну шаблю, торбинку куль і скринку пороху, трохи цвяхів, якийсь мішочок з зерном, книжку »Святе Пись-

мо«, постіль, дві бритви, кілька кресал, пару ножиць, кілька пар ложок, ножів і вилок, далековид, ба, навіть 36 фунтів штерлінгів грошей! Побачивши їх, я усміхнувся — бо на щож мені придалися би гроші на тім острові, але взяв їх на пам'ятку по тім утраченім світі, де гроші мають вартість. Я скочив на сплав, а за мною пес і оба коти. Заждавши припливу моря, я при помочі якогось довгого дручка, довеслував до берега й опинився після

відпливу моря на сухій землі, недалеко своєї печери. Скоро почав я скидати зі сплаву свої скарби, хочаби ще раз вернутися на корабель, бо там було ще багато дорогоцінних мені річей. Та коли я скинув останню скриню і обтерши піт з чола, гля-

нув на море, — з корабля вже не було й знаку. Він пропав під водою.

— Що за щастя! — подумав я собі. — І як я смів зневірюватися в Божу опіку наді мною? Чиж не Божа рука подала мені з корабля оці скарби, що зроблять мені тепер моє життя куди

лекшим, як досі? І то в хвилину перед тим, як вони всі мали пропасти невідклично на дні океану! Заходила ніч. Я зробив собі над берегом моря шатро, до якого позносив усі придбані з корабля скарби.

На другий день я кинувся носити свої скарби до печери. Передусім узяв обі рушниці з кулями і порохом. Маючи їх, я міг себе вважати справді необмеженим володарем цього острова.

7. Я оглядаю цілий острів. — Будую ліпшу оселю. — Сію збіжа і печу хліб. — Страшні сліди на піску. — Друга печера.

Я поносив усі цінні речі з корабля до печери, яку передше поправив по землетрусі і ще трохи поглибив. А коли вже все було в безпечнім місці, я узброївся в рушницю і довгий кухонний ніж, взяв великий кошик на плечі і вибрався з псом на оглядини острова. Правда, — хоча й при зброї, але я йшов обережно і тихо, бо все ще побоювався, що на острові є хижі звірі, або людоїди. Якби їх товпа нагло найшла на мене, то не допомогла би мені й моя зброя. Так я ходив по острові цілий день і не побачив ні сліду людини, ні хижого звіра не бачив. Зпід кущів втікали часом тільки дикі лями, заяці, чи дикі крілі, або пурхнула папуга, чи дикий голуб.

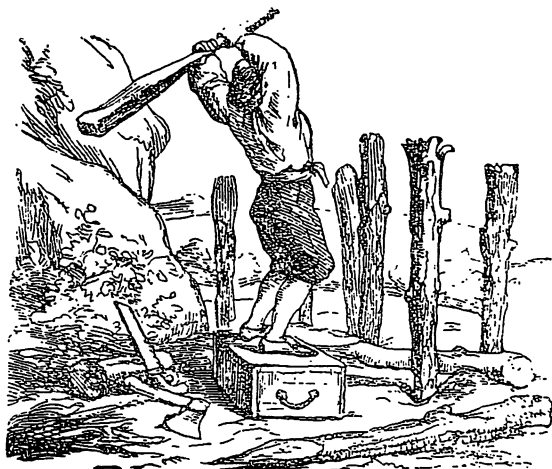
Проходивши так цілий день, я успокоївся і почувся на цім острові таки зовсім безпечним. До того ще прилучалася велика втіха, бо я відкрив

на острові нові речі, які справді дозволяли мені тут жити, як в раю. В галях, на пів дня ходи від моєї печери, було багато кокосових дерев з прекрасними овочами, повно цитринових і помаранчевих деревець, що вгиналися від зрілих овочів, крім того на узгір'ях повно винної лози з солод-

кими ягодами. На одній поляні помітив я навіть картоплю, якої зараз-же трохи викопав і спік собі на обід. Нарешті, над вечір, зайшов я в прекрасне, затишне місце серед помаранчевих гаїв і тут у високій траві, повній цвітів, рішився переночувати. А ранком видалося мені це місце таким

гарним, що я рішився побудувати собі тут малу оселю і перебувати в найгорячію пору року. Зараз таки узявся я до діла. Робота не йшла мені вже так важко, бо я мав уже трохи приладдя: ножі, сокиру, тощо. За кілька днів я збив собі з коліків чотирикутну колибу, окрив її добре пальмовим листям і вітрильним полотном, якого тро-

хи захопив з корабля — а потім обсадив колибу високим частоколом, який скоро зрісся, так як і коло печери, і утворив живий непрохідний мур, в якому був тільки один тайний перехід. Сюди, в цю літню оселю, переніс я трохи своїх припасів і знаряддя тай переганяв сюди на час свого побуту всю череду лям, яких згодом присвоїв кількнайцять штук. Тут зробив я для них в кількох

місцях добре обгороджені кошари і як випасли траву в одній, переганяв їх до другої.

Та на тому ще не скінчилася моя господарка. Десь у рік по тім, як я приніс до печери таке майно з корабля, вийшов я одного ранку по дощі з печери і здивований побачив серед трави:

кілька колосків ячменю! Я спершу не знав, як це диво пояснити, але потім нагадав собі, що недавно перед тим висипав я там з мішка решту стухлого зерна, яке приніс був із корабля і яке не хотіла їсти папуга, ні лями. Та побачивши ці колоски, я непомірно втішився і дав собі слово, що з них мушу розвести лан збіжа. І по довгих трудах.

це мені вдалося. Я засіяв збіжа; перших жнив я обережно вилущив зерно з кількох колосків і зараз посіяв їх у приготовану землю, яку вкрив старанно від шкідників. По других жнивах, які прийшли уже за чотири місяці, засіяв я зерном більший загін, — а по двох роках я змолотив стільки зерна, що вже міг засіяти з пів морга землі — а з решти спекти собі хліб. Хто може описати мою втіху, коли я змолов сухе зерно на жорнах, зроблених з видовбаного пня; куди вложив два гладкі, пласкі камені і обертав верхній здоровою ломакою. Опісля спік собі першу паляницю! Перший свіжий хліб від сімох років, бо вже сім літ був я тоді на цім острові! І хоча ще довго потім жив я на цім відлюддю, то вже мені хліба не забракло; я засіяв такі лани, які давали стільки збіжа, що було би подостатком і для десятиох людей.

Отак сходив мені час на праці; я не лінувався працювати, бо в праці знаходив розраду у своїй самотності. Плив рік за роком, а я чимраз більше старівся і чимраз більше погоджувався з долею. Я дякував Богови і за це, що мав, бо чи не могло бути гірше? Мавже я подостатком їсти і пити. А крім того мав і живу тварину, що любила мене і пестилася біля мене. У слотливі дні сидів я в печері, чистив зброю, направляв знаряддя, ладив собі одяжу, читав Святе Письмо, — або сідав біля свого немайстерного стола і розмовляв зі своїми товаришами: з псом, папугою і двома котами. Пес уже постарівся і трохи приглух, але не відступав мене ні на крок, папуга не вступалася мені з плечий, а коти заглядали мені в вічі, як діти.

В погідні дні виходив я досвіта-холодком по-

глянути на засіви, нарвати овочів, аоо щось уплювати; в полудне, коли сонце пражило найсильніше, лягав я в холоді ліса і ждав, аж похолодне. Тоді поволи вертав у печеру, де мене витали мої лями, коти і папуга, бо пес майже заєдно ходив зі мною.

Що дня рано зазначував я свіжу чертку на своїм деревлянім календарі, а зазначивши, ставав біля стовпа і довго-довго дивився на море та на протилежну землю, що маячила в далечині. Та вже минав десятий і одинацятий рік мого побуту на острові, а я не бачив нігде ні сліду людини. Ме-

не страшенно кортіло дістатися на ту далеку землю за морем. Я надіявся знайти там культурних людей, але як до них дістатися? З чого зробити човен? Я пригадав собі, що дикі видовбують човни в дереві і собі задумав так зробити. Я винайшов у лісі грубезне дерево, та коли зрубав його

своєю малою сокиркою і став довбати — скоро побачив, що це праця понад мої сили, і залишив. Я обчислив, що на видовбання човна потрібно би мені рік часу! Це одиноке діло, до якого я взявся і не довів до кінця, — але потім показалося, що то була воля Бога. Бо якби мені було вдалося зробити чо-

вен і переплисти до тої землі, зіли би мене там людоїди. Або ще певніше — я не доплив би туди і згинув на морі. — Оттак жив я спокійно з дня на день і думав уже в мирі закінчити тут свої дні, коли це один випадок зруйнував мені раптом мій спокій.

Одного погідного ранку йшов я від свого ка-

лендара в глиб острова, але чомусь не пішов своєю стежкою, тільки трохи збочив зі звичайної дороги. Я йшов якийсь час піском понад море і коли вже мав увійти в гайок, раптом став мов скаменілий: Я побачив перед собою на піску кілька виразних слідів людської босої ноги...

Мороз пішов мені по тілі; я гадав, що впаду і зімлію з жаху. На острові, який я уважав безлюдним і на якому уже дванацять літ живу і не бачив людини, — слід людської ноги! Я не вірив собі, чи це дійсність, чи оманюють мене мої змисли. Та ні! На піску був виразний слід, кілька слідів. Я став пригадувати собі, чи я сам не ходив коли сюди босий, але ні! Босий я не ходив ніколи — а впрочім моя нога менша від цеї на піску.

Хвилину стояв я, мов камінь, а потім великий страх обняв мене цілого і я, мов божевільний, пустився втікати з того місця. Та ступивши ще кількадесять кроків я побачив таке, що справді дивуюся тепер, що тоді не зійшов з розуму або не впав мертвий. У малій прогалині над морем я побачив вигасле огнище, а довкола нього порозкидані якісь кости! Я приглянувся їм — і пізнав з перестрахом, що це кости людських голов, рук,

ніг і хребта. Огнище було ще тепле — і мені прийшла страшна думка до голови: »На острові певно живуть людоїди, тільки, що я їх не бачив!« Але за хвилю я мусів змінити свою думку, бо побачив багато слідів, що йшли від огнища у море і там пропадали. Я глянув на море — і моє серце закамяніло з жаху. Далеко передімною замаячіло кілька човнів, що мов чорні точки маліли й маліли і нарешті зникли, попливши в сторону тих берегів, за якими я так тужив!

Було ясно: дикі приїздили на мій острів зїдати свої жертви. Вони робили це певно часто, але я не бачив їх. А що, як вони колись запустяться в глиб острова, побачуть моє збіжа і оселю і прийдуть до печери? Це-ж можливе!

На думку про це я попав у таку розпуку, що став ридати і шаліти з болю й страху. Я бігав, мов несамовитий, сюди й туди, нарешті впав зі сил і, вдаривши собою об якесь дерево, зімлів.

Мов крізь сон почув я якийсь дивний голос і збудився. Голос кликав десь з гори: »Робінзоне! Робінзоне Крузо! Що з тобою сталося?« Ці слова повтарялися раз-пораз. Я слухав і не міг уявити собі: де я і хто мене кличе. Нагло надімною пурнуло щось крилами і на мене сіла моя — папуга! Аж тепер я пригадав собі все. Чого я зімлів і звідки папуга знала ці слова. Я нераз, сидячи в печері, задумувався над своєю долею і говорив сам до себе: »Робінзоне, Робінзоне Крузо! Що з тобою сталося?...« Вірна птиця переняла ці слова і тепер шукала мене, викрикаючи їх над деревами. Я опам'ятався трохи, встав і поплентався з папугою в руці до своєї печери. Та я таки заблудив, а тут уже

вечоріло. Треба було пошукати місця, де би переночувати. Я ступив ще кілька кроків у якусь гушавину і побачив невисоку скелю, а в ній при самій землі вузкий отвір. Я протиснувся туди хильцем і побачив, що це якась глибока печера. Та як тільки поступив кілька кроків далі, я крикнув з переляку і вибіг з печери. Там блисло щось у п'їтмі, мов двоє огнянних очей, і я почув, як щось наче застогнало. — Та я не знав, що це таке, але за хвилию подумав собі: »Все одно, краще згинути, як жити в непевності! Може тут живуть дикі, а може звір; побачу!«

Я запалив головню і обережно протиснувся знов у печеру. Якеж було моє здивовання, коли я побачив тут на землі лежачого — старого цапа! Він зайшов у цю печеру кінчити своє життя і стогнав, мов людина. Я усміхнувся зі свого перестрахи і рушив далі. Показалося, що це тільки передсінок печери, з якого йшов вузкий і низький коридор далі. Я проліз туди рачкуючи, і знайшовся в обширній яскині, що мерехтіла тисячами невиданих світел. Це так відбивалися в світлі мого смолоскипу чудові стіляктити, що мов діаманти звисали наді мною. Отут буде добрий сховок! — подумав я собі і трохи успокоївся.

Я переночував у цій печері, а на другий день переніс до неї найважливіші річи, потрібні до життя і одну рушницю. Це мав бути мій тайний склад. А свою першу печеру я почав ще краще укріпляти, щоби могли боронитися на випадок нападу диких, яких я тепер сподівався кожного дня. Я зробив собі деревляну драбину, що дня приставляв її до свого частоколу і дивився крізь далекогляд на

море й по острові, чи нема диких. Аж як пересвідчився, що спокійно, тоді виходив з печери на світ, та вже йшов боязко і обережно мов злодій.

8. Я занедбую господарку. — Бачу пир людодів. — Ратую чоловіка, що стає мені товаришем.

Всіми способами старався я забути про те страшне відкриття на піску. Я старався не думати про це, — але думки самі тиснулися мені до голови і надавали спокою. Я не міг про ніщо інше й думати, тільки про диких людодів, що їх сліди знайшов на піску, і про небезпеку, яка мені грозить. Не диво, що я вже й не прикладався так до праці і моя господарка стала підупадати. В першій хвилі перестрашу я таки навмисне знищив свої засіви і свою літну оселю, щоби дикуни не догадалися, що на острові живе якась людина. Я дбав тільки з дня на день і не робив ніяких припасів, бо втратив надію на спокійне життя, а з тим і охоту до праці.

Але минали дні за днями, дикі не появлялися, було спокійно. Ба, минали місяці і нарешті прийшла слотлива пора року, яка не давала мені вийти з печери. Я терпів голод, бо не мав припасів їжі. Вже тоді я пересвідчився, що ніколи не треба попадати в надмірну розпуку, а найважливіше: ніколи не тратити віри в Боже милосердя і не переставати працювати.

Минали довгі роки за роками — я що дня дивився на море, нічого та нікого не бачив. Я почав поволі успокоюватися і братися до праці. Відбудував літну оселю, засіяв знову лан збіжа, присвоїв більше кіз, придбав собі багато м'яса, яке вудив на припас, тай чимало всяких овочів. Головно любив я сушений виноград — його в мене були завжди повні коші.

І так уже забув я майже зовсім про сліди, заперті давно дощами; забув про всі небезпеки і думав спокійно доживати з Богом свого віку. — Коли це раптом знову, як грім з ясного неба, трапилася несподівана пригода, яка дуже змінила моє дотеперішнє життя.

Ішов уже двацять третій рік мого побуту на цім острові. Був місяць грудень, а цього місяця на моім острові найбільша спека. А того року панувала ще особливша жара, так, що я показувався з печери тільки ранком на дві, три години.

Одного такого досвітку я зібрався і, як звичайно, підліз по своїй драбині, подивитися, що чувати на морі й на острові. Виставивши голову зза огорожі, я мало не захитався з переляку. На березі моря побачив велике огнище, а біля нього дев'ятеро диких людей. Вони скакали довкола ватри, наче виводили якийсь танок. Та видно, я трапив уже на кінець їхньої забави, бо за хвилю, як море приплило, вони посідали в два човни, що ждали на них в затоці і відплили з великим галасом. Коли вже зникли далеко на обрію, я побіг хильцем на беріг і побачив останки кровавого пиру. Біля горючого огнища валялися кроваві го-

лови й інші частини убитих і з'їдених людей. Я пізнав, що це були голови таких-же диких, як і ті, що пирували

Мій спокій знову був заклопотаний. Але, що я вже був старший і більше зрівноважений, як тому 11 літ, то вже не попав у таку розпуку, як колись,

лише рішився бути обережним і здатися на Бога, бо розпука доводить до нерозважних діл, а нерозвага губить чоловіка. Про це я незабаром переконався.

Міг минути місяць від тих страшних відвідин, коли я одного досвідку вийшов, зібраний в дорогу на свою скелю і глянувши на море, ахнув з ди-

ва! До берега пручалило п'ять човнів, а з них повисідало трицять дикунів. Вони вийшли на беріг і тягнули зі собою двох звязаних, таких-же як вони, призначених собі на обід. Я ляг на скелі і крізь далековид почав дивитися, що робитимуть дикуни.

Вони розложили огнище і почали голосно кричати і танцювати довкола огню. Нарешті один приступив до звязаних, що лежали на піску, розв'язав обох і вдарив одного з них довбнею по голові. Той упав, а тоді всі кинулися на нього і почали дертися за кращі шматки його мяса. Я хотів уже відвернутися від сего осоружного виду і втікти в свою печеру, бо нападати на трицять диких, я не мав відваги, хоча дуже хотілося врятувати бодай того одного нещасного, що ждав своєї смерти. Та в тій хвилині сталося щось таке, що примусило мене доглядіти на те видовище. Той другий нещасний, з якого перед хвилиною зняли мотузя скористав з хвилевої неуваги своїх катів, що роздирали першу жертву, і раптом пустився втікати. З жахом побачив, що він летить протісенько в сторону моєї печери-твердині, а за ним пустулася гнати вся товпа розюшених дикунів.

— «Аж тепер буде мені кінець!» — подумав собі я і поручив себе Богови. Та за хвилю трохи успокоївся, бо товпа пробігла кусень дороги й завершила до огнища, а за втікачем гналися далі лише три дикуни.

Та втікач біг, як олень і ті не могли його дігнати. Я збоявся, що доженуть його над затокою недалеко моєї печери, бо цю затоку треба було йому конечно перейти, як хотів утікати далі. Але я побачив, що він кинувся у воду і наче риба

поплив на цей бік. Два кинулися за ним^у плав, а третій, видно не вмів плавати, бо від затоки завернув назад до своїх.

Бідний утікач летів просто до моєї скелі і це я вважав за знак Божий, що мушу його вратувати. Я кинувся з гори і за хвилину спинився

перед утікаючим. Він перестрашився мене, мабуть ще більше, як своїх катів із заду, бо справді виглядав я страшно. Одітий в шкіри лям, на плечі рушниця, за поясом ніж, при боці шабля без похви, з вусами і з бородою, — це невидане для нього чудо! І справді він став, мов укопаний, і не знав,

що з собою робити. Я став показувати йому знаками, щоби не боявся мене і щоби підбіг ближче. Та він не важився на це. А тут уже надбігали два дикуни з луками і сильними довбнями. Тоді я скочив між нього й них і першого з них повалив ударом рушниці на землю. Тоді другий змірився до мене з лука, та я прицілився з рушниці і вистрілив тай він упав трупом.

Аж тепер утікач набрав до мене деякого довіря, бо дивувався, що я і його не кладу на землю. Тож він на мої приязні знаки, зігнутий в двоє, підійшов до мене і впавши на коліна, взяв мою ногу і поклав її собі на спину, певно на знак, що вважає себе моїм невільником.

Я казав йому встати і йти за собою. Та в тій хвили ми оба побачили, що приголомшений мною перший дикун піднявся, сів і пробував встати. Тоді мій уратований показав на мою шаблю і зробив знак, щоби я дав йому шаблі, а він добє того, бо якби дикий утік до своїх і повідомив про все, то було би нам горе. Я дав йому шаблю. Він підбіг до сидячого одним махом відтяв йому голову і взявши її в руку, приніс і положив мені під ноги голову і шаблю. При тім він став показувати, що добре було би зісти тих трупів — видно і він був людоїд. Та я строго поглянув на нього і всякими знаками давав йому пізнати, що їсти людське м'ясо, це бридко, і що трупів треба закопати. Він і зробив це зараз — викопавши дуже зручно глибоку яму, вкинув у неї обох мерців і закопав їх.

Тимчасом дикуни, очевидно налякані вистрілом з рушниці, похапцем посідали на човна і поплили з острова. Коли вже були далеко, я пустився

в глиб острова і показав уратованому, щоби йшов за мною. Він ішов, дивлячись боязко на мене й мою стрільбу, наче на які божества.

Це був молодий, гарний, високий молодець, здоровий і сильний. Смагляве обличчя не виявляло такої суворости, як в інших дикунів. Коли усміхнувся, віддаючи мені мою шаблю, то лице його мало дуже лагідний і щирый вираз.

Я не повів його просто до твердині, але до другої печери. Там дав йому зїсти кілька помаранч і кусень хліба та свіжої води, а потім казав йому лягти спати, бо знав, що він втомлений смертельно. Він зараз заснув. Я дав йому одяг, який мав у запасі в скрині, що дуже припав йому до вподоби.

Аж над вечір він пробудився, вибіг з печери і підбігши до мене, як я доїв ляму, став усякими

привітати, поклонами і вихилясами оказувати мені свою вдячність і своє віддання. Я добре поглянув йому у вічі і моє серце сказало мені, що ця дика людина стане мені найкращим приятелем і помічником.

9. Мій Пятась — добрий учень. — Наша спроба поплисти за море. — Розбитий корабель і що ми на нім знайшли.

Ми переночували першу ніч у цій другій печері, а ранком завів я свого дикунця в печеру-твердиню. Він не міг вийти з дива, оглядаючи всяке моє майно, а повний страх чув перед рушницею, до якої спершу щось говорив, наче молився і просив, щоби його не вбивала. Досить сміху мав я з того, як він перестрашився папуги, що закричала: »Робінзоне«! Тай котів моїх боявся, яких розмножилося стільки, що я мусів уже багато їх убивати.

Я взявся виховувати його, як дитину. Це мені дало досить роботи на цілих три роки, але ці роки вважаю за найщасливіші в своїм життю. Передовсім почав я вчити його по англійськи. Я дав йому зрозуміти, що він має йти до мене, як закличу: »Пятасю«!, — бо так назвав його тому, що вратував його в п'ятницю. Потім навчився він говорити: »так« і »ні«, а далі повторяв за мною всякі слова, так, що за рік умів досить добре по англійськи. Якаж це була мені розкіш, коли я по стільки роках почув біля себе людську бесіду!

Рівночасно я приучував його до практичного життя, такого, яке і я вів. Перш усього я вшив йому зі шкір одягу, зовсім подібну до моєї. Він мав з того велику втіху. Спершу повертався він в одезі не дуже то зручно, бо досі все життя ходив

нагий, але згодом привик і був радий, що вже докучливі овади не кусають його. Я навчив його їсти печеню і варене м'ясо звірят. Воно йому дуже смакувало, тільки ніяк не міг згодитися, додати

соли до страви. Соли він не знав і казав, що це шкочить. Хиба крадьки посолив я йому мясо.

Навчившись мови, мій Пятась став легко переймати науку читання й писання, так, що за другий рік читав мені в голос мою біблію. Тоді я почав учити його Христової віри. Я розпитував його, чи він має яких богів, а він розказував мені про якогось Банамукі, що живе на високих горах і

туди треба йти приносити йому жертви звірів, бо з долини він не почув би молитви. А молитва їх складається лише з одного слова: »О«. Це слово викрикують їх старі жерці й за це кажуть собі давати найкращі шматки мяса з убитих людей.

Я почав пояснювати йому, що безперечно одним Богом є наш християнський Бог, який

сотворив усе і над всім чуває, і всіх бачить, і знає наші думки. Я говорив йому про Христа, що спас нас від мук пекла, і про любов ближнього, і про милосердя.

Пятась слухав уважно, цілими днями читав Святе Письмо і небаром став щирим християнином. А я щиро дякував Богу, що поміг мені здобути одну людську душу для Божого стада.

Часто розмовляли ми про землю і про всякі народи, які на ній живуть. Я розпитував Пятася про його нарід і племя, а він говорив:

— Мій нарід добрий, мій хоробрий, мій всіх побиває.

— Але чого твій нарід їсть людей?

— Мій нарід не їсть людей, тільки їсть ворогів, яких зловить у бою.

Раз коли ми оба вийшли над беріг моря, я хотів випробувати його вірність і щирість тай запитав:

— Пятасю, де твій нарід?

— Там — там мій нарід! — закликав Пятась, показуючи обома руками на протилежну землю, що маячила на обрїю моря. Я побачив, як його очі блестіли тугою за своїм племенем.

— А ти поїхав би до своїх, туди?

— О, так!

— А що робив би там? Ходив би зі своїми на інші племена і їв би людей?

— О, ні! Я не їв би і других навчав би, як то грішно ї гидко їсти тіло свого ближнього. Я навчив би їх християнської віри в єдиного Бога!

— А вони зіли би тебе!

— Ні, не зіли би! Вони охоче вчилися! Вони вже чимало навчилися від білих бородатих людей.

— Як то? То в вас є білі?

— Є! Давно колись розбився корабель коло наших берегів і кілька вратувалося.

— І ви їх не зіли?

— Ні! Вони живуть з нами. Мій нарід їсть тільки ворогів, яких зловить у битві; тоді ми перпливаємо на цей острів і тут їмо полонених. А тепер другий нарід побив був нас у битві і зловив нас двох і таксамо привіз сюди, щоби зісти.

— Ну, то вернися тепер до свого народу!
— сказав я.

— А ти поїдеш зі мною?

— Ні! — мене зіли би твої.

— Не зіли би! Ти був би у нас найстарший, бо маєш грім на плечах.

Так він називав мою рушницю, яку все ще уважав за якусь надземську істоту, що кидає громи.

— А без мене ти не поплив би туди?

— Ні, не попливу. Я з тобою до смерти.

А як проженеш, буду плакати і втоплюся!

Він зворушив мене своїм привязанням так, що я обняв його і поцілував в чоло, з чого він був дуже радий і цілував мене по руках.

Тоді впало мені на думку, що може би справді добре було вибратися з ним у його вітчину, заїзнатися з тими білими і разом з ними обдумати плян нашого спільного ратунку з поміж диких людей.

Я сказав:

— Пятасю! Я поїхав би з тобою через море, але в нас човна немає.

— О, човен буде! — сказав весело Пятась. Пятась уміє довбати човен з дерева!

Я повів його під дерево, яке колись зрубав на будову човна і сказав:

— Як зробиш з цього човен?

Пятась усміхнувся і взявся до роботи. Він умів підложити таку ватру, що дерево за несповна дві години вигоріло рівно, в середині. Потім я своєю сокирою і долотом вигладив випалений отвір і за який тиждень ми мали вже готове човно. Та Пятась чогось сумно подивився на човно і сказав:

— Це буде замале. Треба два такі! Один, два!

Я гадав, що треба ще другого, і показав на подібне дерево, з якого можна було зробити друге таке човно. Але Пятась пояснив мені так, що треба одно човно, двічі більше від нашого, бо це за легке на море. Та що на острові не було грубших дерев, я сказав, що й це буде добре, і ми приготувалися в дорогу.

На підложених круглих бальках спустили ми човен з острова у море і взявши все потрібне в дорогу, пустилися плисти. Але не доплили ми ще з милі від берега, як нашим човном почало так кидати, що ми мусіли зі страхом вертатися на острів. Човен був справді за легкий. Тоді я втратив надію на ратунок і рішився не пускатися вже в таку дорогу і не гнівити Бога. Чейже Бог дав мені все потрібне для мого прожитку, тай ще вірного слугу і товариша післав мені.

І ми жили мирно далі на острові. Я привчив Пятася всяких господарських робіт. Вкінці дав йому свою другу стрільбу, якої він спершу дуже боявся, але згодом призвичаївся і навчився так

ціляти, що стріляв краще від мене, як це небаром показалося.

Уже минав четвертий рік, як Пятась став моїм вірним другом, а двацять семей, як я проживав на тім острові. Я постарівся сильно, аж посивів, тай як було не посивіти від таких журбот? Нераз з тугою й жалем згадував я своїх любих родичів. Чи живі вони ще, чи здорові? Я не надіявся вже побачити їх. Бо хочби й яким чудом дістався ще до дому, то вони вже певно повмирали. Таж як я лишав їх, вони вже були старі і знищені журбою. А щож могло зробитися з них до тепер, за той час, за який уже й я посивів. А я лишив їх молодим хлопцем... Та Божа воля! — думав я собі завжди, як на мене находила така туга і старався зайняти свої думки чим иншим. Тай Пятась не давав мені сумувати. Він зараз розраджував мене, чим міг. А в тім часі, а то в 27 році мого перебування на острові, трапилася знову несподівана подія, а за нею й другі, що повернули мої думки в зовсім инший бік і не дали часу тужити.

Одного вечора, коли ми вже приготовлялися до спочинку, загремів раптом десь на морі гарматній вистріл. Ми оба стали на рівні ноги і наче задеревіли. Пятась зі страху, бо він ще не чув такого, а я з дива і цікавості. Не зважаючи на темну ніч, ми вибігли на двір і стали надслухувати. Десь далеко почувся протяжний гудок корабельної труби, я вслід за тим роздався другий і третій вистріл з гармати. Було очевидне, що десь недалеко находився якийсь корабель у небезпеці і кликав ратунку. Я вибіг на скелю і вистрілив з о-

бох своїх рушниць. Мабуть почули, бо зараз знову упали три гарматні стріли.

Я попав у розпуку. — О, якби так я міг допомогти тому кораблеви! — думав я собі — він забрав би мене певно до моєї вітчизни, або взагалі кудись між культурних людей. Та що я пораджу? Чим я зможу йому допомогти? У мене й лодки такої нема, якою міг би доплисти, бо корабель десь далеко від берега.

Так я думав і в розпуці кидався сюди й туди. Тимчасом на морі втихло і вже не було чути ніякого знаку. Ми пішли в печеру, але я майже цілу ніч не міг заснути. Все думав про тих нещасних і пригадав собі, як і я знайшовся був у таким нещастю, вклякнув і щиро молився, щоби Бог поміг бодай одному з них вратуватися на цей острів і збільшити моє товариство.

А досвіта ми з Пятасем схопилися й вибігли, щоби поспішити над беріг, чи нема яких уратованих. Не було нікого. Тільки ось, на горбку, недалеко того місця, де я виратувався колись, лежав мертвий корабельний хлопець. Я не міг пізнати, якої він народности, знав тільки те, що він європеєць, бо був білий. Я поховав його біля свого календаря і поставив хрест на його могилі.

Коли я викінчував могилу, надбіг Пятась і почав кликати, показуючи на море:

— Корабель! Корабель!

Мов ражений громом, глянув я на море і очам своїм не вірив. До острова гнався вітрильний корабель! Струя несла його простісінько до нас. По подертих вітрилах і поломаних щоглах я пізнав, що це певно той, що в ночі благав ратунку.

Я втішився, бо сподівався застати на його покладі живих людей.

Корабель раптом станув на тому місці, де колись задержався наш. І був він подібний до нашого, тільки значно більший. Я побачив на покладі дві гармати і подумав собі, що це певно багатий купецький корабель розбитий бурєю.

Ми з Пятасем ждали цікаві, чи не вибіжить хто на поклад і не благатиме ратунку. Але не виходив ніхто. Ми догадалися, що корабель порожний. Але на нім залишилися певно великі скарби їжі і зброї, яка нам обом так здаласяб, бож нам уже виходили припаси пороху, шроту і куль.

Не надумуючись, ми скочили в море і поплили до корабля. Коли ми щасливо вискочили на його поклад, нас стрінув великий пес, що одинокий вратувався, подібно, як колись на нашому кораблі. Я дуже втішився цим вірним звірятком, бо мій перший пес уже давно згинув зі старости. На кораблі були величезні припаси всякого добра. Та я рішився взяти лише що найпотрібніше і спішити на острів, бо боявся, що цей корабель може піти на дно так нагло, як і мій перед роками.

Ми збили сплав, багато більший, як я колись міг зробити, і забрали такі речі: 2 скриньки пороху і куль, 4 рушниці, скриню з біллям і з оджею, чимало грошей і всякого знаряддя, що могло придатися нам при господарці. Нарешті скочили ми на сплав і взявши пса, думали плисти до берега. Але Пятась показав мені на гармату і шкірячи зуби з радости, сказав:

— Візьмім ще й цей »грім«, тоді не будемо боятися хочби на острів прийшло і тисячу диких!

Це була добра думка і я рішився взяти одну гармату. З великим трудом по дошках зісунули ми її на сплав, узяли досить амуніції, бомб, картачів і гранатів тай щасливо з припливом моря приплили до берега.

Коли ми повиносили все на беріг, Пятась наважився конечно, вернутися ще раз на корабель і взяти ще й другу гармату. Я відраджував, бо море ставало чогось бурхливе, але вкінці на його просьби позволив йому відплисти. Та тільки він відчалив від берега, як корабель щось наче кинуло, він повернувся в бік і його понесло морями в світ. Пятась завернув з нічим, а я пояснив йому,

що Бог не любить захланних, тих, що хочуть мати більше, аніж потребують. Може де серед океану є ще такі нещасні, що живуть на самотніх островах, без страви і зброї, і скористають з цеї Божої ласки.

Тепер ми чулися з такою зброєю зовсім безпечні. Ходили сміливіше на острів і не боялися нічого. Ми перебралися в нове білля і в еспанську одезу, — по якій пізнав я, що це був еспанський корабель. Але ми шанували цю одезу, вдягали її лише в свято і в велику спеку, а звичайно ходили далі в шкірах лям, яких ми розвели череду около сто штук.

Так минав уже місяць і другий по тій пригоді і нічого не заколочувало нам спокою. Дивлячися на страшну гармату, яку ми примістили в добре затаєнім місці, недалеко нашої скелі, я часто усміхався, бо на щож нам була така зброя? Чи хтось захоче воювати з нами? А горстці диких, якби вони прийшли, далиб ми з Пятасем раду і при помочі рушниць, яких тепер було в нас аж шість.

Але незабаром сталася нам така пригода, що якби не наша гармата, то хто зна, чи помогли би нам були рушниці.

10. Дикуні-людоїди знову на острові. — Битва. — Кого ратуємо і про що довідуємося.

Минуло вже пів року, як ми таким несподіваним чином дістали в руки нову зброю і потрібні нам речі. Ми на добре розгосподарилися

на острові і можна сказати, що розбогатіли. Мій Пятась був мені всею потіхою і розрадою. Він бачив, що я вже старіюся і ослабаю на силах. Тож просив, щоби я шанував себе, і виручав мене у всякій роботі. В слотливі дні вже й не пускав мене з домівки, але самий ішов на лови, як було потрібно. А я виходив лише в погідні дні, отак, на прохід, або на лови для приємности, або оглянути наші засіви.

Одного погідного дня щось я нездужав і залишився в печері, а Пятась узяв рушницю і побіг над море, чи не вполює яку птицю, або яку смачну черепаху. Я розмовляв зі своїми лямами, з псом і з папугою, а вона пестилася коло мене. Папуга кричала: »Пятасю! Пятасю! Ти мій брат! Ти мій брат!«, — бо вона чула, як я говорив так нераз до свого Пятася.

Раптом щось зіскочило з гори перед печеру і я вже настрашився та вхопив рушницю в руки. Але на порозі став задиханий Пятась і ледво закликав:

— Ой, пане, пане! Робінзоне! Ой, лихо! Ой, ратуйте!

— Що тобі? — закликав я й собі з острахом і схопився з лежанки! — Що тобі, мій брате?

— Ой, там біля берега одна, дві, три лодки! Одна, дві, три!

Я вгадав, що там шість лодок, бо Пятась числив так, що завжди додавав »один-два-три«. Коли приміром треба було сказати, що в нас є десять помаранч, то він числив трійками так: »Одна — дві — три, одна — дві — три, одна — дві — три, одна!«

Я вибіг з печери і, глянувши крізь далековид на беріг, побачив, що справді біля берега стоїть шість довгих лодок, а на березі аж роїться від дикунів, Я почислив їх — було всіх 60. Велика сила.

Заки думав я, що робити, Пятась упав мені до ніг і благав:

— Пане, пане! Ратуй! Вони по мене, по Пятася, по твого брата! Вони мене хочуть зїсти, твого брата!

— Не бійся, Пятасю! — заспокоював я його.
— У нас є добра зброя. Ти будеш стріляти?

— Буду — буду!

— І будеш битися разом зі мною до загину?

— Битися! Битися! — закликав Пятась.

І ми оба вирушили озброєні на ворогів. Я спершу думав, що справді дикуни прибули за Пятасем і що зараз розбіжаться по острові, шукати

його. Але вскорі пізнав, що це не так. Між ними добачив я двох звязаних, що лежали на землі. Дикуни не розбігалися, але крутилися при березі й стали розкладати огнище. Вони так заслонили собою звязані жертви, що я не міг доглянути, які

це люди. Аж коли огнище запалало і одного розв'язали та підняли з землі, я з жахом пізнав, що це білий чоловік, європейець, і в одязі моряка. Великий жаль опанував моє серце і я рішив ратувати нещасних, хочби й самому прийшлося зги-

нути. Та першому я вже не міг допомогти, бо на моїх очах ударив його один людоїд по голові і

той упав на землю, а дикуни стали роздирати його тіло. Тож скоро кинувся я до діла, щоби врятувати бодай ще того одного, останнього. Ми

вхопили всі свої рушниці і викотили з укриття гармату та причаїлися за кущами недалеко диких. Я рішився розігнати їх рушницями, а гармати вжити зхиба в крайній потребі.

Коли ми добре уставилися, а дикі вже доїдали першу жертву, я підняв рушницю і вистрілив у воздух! На дикунів зробило це страшне вражіння. Вони всі в ту мить попадали на землю, а деякі стали лізти хильцем до човнів. Та по хвилі, коли вони побачили, що ніхто з них не згинув, подумали собі, що це якийсь нешкідливий грім і стали підніматися. Я стрілив у друге! Вони знову збентежилися, але менше, як перше. Деякі відважніші стали підходити в нашу сторону, хоча чи певно переконатися, що це за диво — невидимий грім у ясний день.

Не було ради. Треба було стріляти в диких, бо деякі приступили вже до другого звязаного і готувалися вбити і його.

— Пятасю! — шепнув я. — Ціляй у тих перших. — Раз, два, три!

Грюкнули одночасно два вистріли, а в юрбі почувися страшні зойки. Відразу впало вісім дикунів: три вбиті, пять ранених. Пятась поцілів пятох, а я лише трьох, бо признаюсь, мені тремтіли руки, що вперше стріляли до людей, хоча і з конечности, щоби відучити їх страшного гріха: людоїдства. На дикунів найшов жах. Але вони ще не кидалися втікати, тільки збилися в громаду і щось голосно кричали. Кілька стояло з боку і я казав знову стріляти, але ціляти в тих кількох, бо не хотів убивати багато людей, тай боявся, що можу поцілити й лежачого в'язня. Від других стрі-

лів упали два вбиті, а кілька ранених. На дикунів найшла розпука. Але замість утікати на човни, вони кинулися в нашу сторону, хочачи таки прослідити, що це за таємна сила.

Коли товпа кинулася до нас, я набив гармату і змірив у воздух. — Бах! — роздався страшний лоскіт, аж стрясло землю, а від натиску

повітря попадали всі на землю. Впав і мій Пятась зі страху.

По добрій хвилині дикуни піднялися і пустилися бігти в човни. Я думав заждати, аж відпливуть і стояв спокійно. Та коли вже всі були в човнах, два з них завернули і підбігли ще до лежачого звязаного. Вони певно хотіли забрати його зі собою. Тоді я дав Пятасеви свою шаблю, а сам ухопив кріс і ми вискочили зза кущів та побігли на них.

І саме в пору, бо якраз один дикуни́ замахнувся на лежачого страшною довбнею. Я стрілив.

і він упав. Тоді я прискочив до звязаного і, розтинаючи його шнури, спитав:

— Хто ви, пане?

А він простогнав по латині:

— Christianus sum! (Я християнин).

Тимчасом Пятась вбив другого напасника, а з човнів стали бігти на нас дикуни, осмілені тим, що нас так мало. Я вихопив Пятасеви шаблю і давши її вратованому, крикнув:

— Бороніться!

Він схопився і став боронитися, а Пятась побіг по рушницю.

Нас окружила товпа диких і ми стали відбиватися від переваги. Та у вратованого було замало сили, його переміг один дикун і вже виривав йому шаблю з рук. Я поцілів цього дикого і вратував білого чоловіка вдруге від нехибної смерти, кричучи:

— Втікайте в ліс!

Він побіг у ліс, а я кликнув ще на Пятася і ми стали біля гармати. Тоді я навернув дуло гармати в диких і вистрілив картечем. Кільканацять диких завило з болю і попадали ранені. Решта кинулася до трьох човнів і стала втікати. Пятась хотів ще стріляти і до них, бо боявся, що вони завтра приведуть своє військо і помстяться на нас. Але мені було жаль губити утікаючих і я заборонив стріляти. Впрочім вони певно й не доплили до своїх берегів, бо зараз звіялася така буря, що неможливо було їх легким човнам доплисти до далекого берега.

Ми спочили трохи по труді і взялися закопувати убитих і померших від впливу крові.

Ані один не був живий. Згинуло їх трицять-шість.

Впоравшись з тою роботою, кинулися ми до двох лодок, щоби їх не віднесло море, яке зачало буритися. Я побіг до одної лодки, а Пятась до другої. Та якеж було моє здивовання, коли Пятась раптом завив не своїм голосом, упав на дно човна,

а потім почав скакати, наче божевільний. Я прибіг до нього і глянув у човен. Там лежав звязаний чоловік, не білий, але з диких, старий, ледво живий.

— Що тобі, Пятасю? Хто це? — питав я здивований.

— Батько! Батько! Мій батько!

Тепер я зрозумів радість Пятася, який вже розв'язав батька і, взявши його на руки, виніс на беріг. Зараз побіг, приніс у горнятку свіжої води і дав старому. Той пив жадібно і видимо приходив до сил. Тоді я пригадав собі нещасного білого. Та Пятась відгадав мої думки і зараз підкріпив водою і другого вратованого, що лежав біля гармати..

Потім дав їм по кілька помаранч і вони підкріпилися на стільки, що могли сісти і розказати нам про свою пригоду.

Розказував еспанець, бо він умів трохи по англійськи, отже розумів його я і Пятась. Він був моряком на тім кораблі, що розбився перед пів роком і з якого ми мали гармату. Їх кільканацять уратовалося на лодках і приплило до берегів народу Пятася. Дикі прийняли їх гостинно і вони зжилися як браття, так, що й на війну з другими.

племенами ішли разом. Недавно вони програли битву, а двох еспанців і старого батька Пятася взяли противники в полон та привезли сюди, щоби їх зїсти. На острові диких є ще з трийцять білих, бо з корабля вратувалося сімнайцять, а там застали вже з дваццять. Є між ними й кілька англійців, а решта еспанці. З цих три вже поженилися з дівчатами диких.

Чуючи це, я подумав собі, що мушу зїтися з тими людьми. Але нині не було вже часу на нараду. Ми з Пятасем взяли на ноші вратованих до нашої печери, де вони зараз заснули твердим сном. А я ще довго не спав, роздумуючи над своїм пляном. Тай Пятась не спав, але сидів цілу ніч біля свого батька — щасливий та радий.

11. Мій плян. — Збунтована залога! — Я вертаюся до Англії.

Мій плян був такий: Я якимось чином дам знати білим людям, які живуть між дикими, що я запрошую їх на свій острів. Вони прибудуть сюди і тоді вже разом будемо тут проживати і вижидати Божої помочі. Гадаю, що й мені було би веселіще, мати на острові громаду білих людей, тай їм було би краще проживати на самостійному острові і не боятися ніяких прочих дикунів. А мій острів був настільки багатий, що міг вижити і тисячі. Зараз таки ранком я зясував свій плян вратованому еспанцеві і старому батькови Пятася,

який, вже під впливом сина, відносився до мене з великою вдячністю і довірям. Еспанець сказав, що моє пропозиція втішило би всіх його братів непомірно і що він сам готов поплисти по них. Але, щоби таку громаду людей відразу прокор-

мити і дати їй змогу не голодувати до жнив, які вже кождий сам собі збере, треба раніше, аніж їх спроваджувати, приготувати для них досить харчів на кілька місяців тай побудувати якісь оселі. Я признав, що еспанець має слушність і думає жичливо. Бо й справді: якби ті люди прибули на

мій остров і мусіли голодувати та зносити невгоди, то не чули би ніякої вдячності до мене, але навпаки, були би огірчені і ще могли би робити мені пакости.

Тож ми всі чотири взялися зараз до роботи і признаю, що еспанець працював пильно і щиро. Я поорав багато землі. Ми засіяли великі лани

ячменем, призбирали чимало овочів, напольовали багато лям і насушили мяса. А коли по чотирох місяцях зібрали жнива, ми мали такі шпихлірі, що могли прокормити трийцятку люда через пів року. Ріввочасно побудували ми кілька гарних хаток на острові, майже мале сільце. А коли вже все було готове — тоді я сказав до еспанця:

— Отже, брате, можете плисти по тих нещасних, як маєте охоту, бо все для них приготоване. Але перед відпливом мусите мені присягнути, що не зрадите мене, як вернете сюди зі своїми товаришами, і не заперечите, що я тут є паном острова і всього, що на ньому. Такуж присягу відберете в моїм імені від усіх тих, що схотять прибути сюди. А хто не схоче присягнути і підпи-

сатися на грамоті, яку я отсе виготовляю, того не візьмете на острів.

Еспанець перехрестився і поклявся бути мені вірним приятелем і вважати мене за володаря цього острова. — Якже я міг би зрадити тебе, пане, коли ти вратував мене від певної смерти! — говорив щиро еспанець. — Я знаю, що ти тут паном і всі, що прийдуть сюди, мусять узнати твою владу, бо ти все для них приспособив своїми

руками. Тай інакше ладу не було би в громаді, як не було би послуху тобі, бо ти тут найстарший.

Я виготовив документ. Його підписав еспанець і сховав у себе, бо мав його дати до підпису всім білим, що схотять прийти на мій острів. Батько Пятася сказав, що він попливе разом з еспанцем, бо сам він не потрапить на їх острів тай можуть його самого зловити дикі. Він попрощався з Пятасем і всів у лодку, якою мав кермувати. Ми наготовили їм обом на дорогу харчів, дали одну рушницю і трохи пороху та куль і поблагословивши, виправили їх у дорогу. Довго стояли ми з Пятасем на березі і дивилися за ними, аж доки не зникли в далечині.

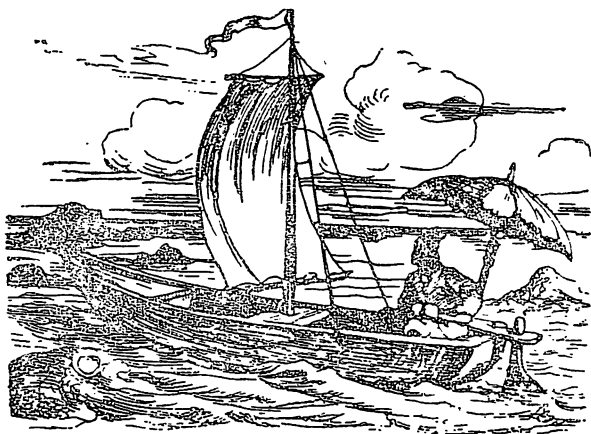
Вертаючи поволі до печери, роздумував я собі, яке то пічнеться життя на острові, як прибуде сюди ціла громада. Я плянував побудувати церков, вибрати суд, що судив би всякі суперечки, які звичайно трапляються між людьми, тай завести школу для неграмотних і для дітей, коли трапляться. З тими думками я ляг спати, не прочуваючи, що нова несподівана подія змінить одним махом усе моє дотеперішне життя.

Пятась вибігав що ранку над море і цілими годинами вдивлявся в далечинь, чи не їдуть човни з нашими людьми, а передусім, чи не вертає його старий батько. Він дуже боявся, щоби нашим двом подорожникам не сталося по дорозі яке лихо. І я також своїм добутиим, та заосмотреним у вітрило, човном виїздив нераз на море, виглядаючи повороту моїх послів. Та дні минали за днями, а човни не показувалися. Пятась ходив щораз

сумніший і хоча я потішав його, як міг, він не міг розвеселитися. Мабуть прочував, бідолашний, що вже не побачить свого батька.

Одного дня ранком, коли я ще лежав у печері, Пятась прибіг задиханий знад моря і радісно закликав:

— Пане! Пане! Вони пливуть! Вставай!

Я схопився, як опарений, і вхопивши в руки далековид, вибіг на скелю. Не можу описати і ніяке перо не описало би мого захоплення й моєї радості, коли я глянув на море і побачив — великий корабель! Серце почало мені битися так, що груди розпирало новими надіями, Цеж було очевидне, що то не лодка з еспанцями, які мали

прибути на острів, але якийсь корабель, що плів з Європи до Бразилії, а може з Бразилії до Європи. Цим разом був це корабель цілий і неушкоджений, бо плів цілою силою до берега.

Я непочувався з утіхи і, крикнувши щось до Пятаса, побіг як стояв над беріг. Раптом, на яких два кілометри від острова, він станув. Я збоявся, що він може завернути, і станувши над берегом, став кричати і вимахувати руками, щоби на мене звернули увагу.

Та на кораблі почало діятися щось дивне. Люди почали бігати по покладі, щось викрикували і товпилися біля чогось. Нарешті почали спускати великий човен, а в човен всіло кількох моряків, було їх девятьох. — Ну, — подумав я собі, — аж тепер я вратований! Вони пливуть сюди, певно якось довідалися, що я тут покутую на відлюддю, і пливуть ратувати мене.

Та в міру того, як човен приближався до берега, моя втіха стала замінюватися в збентеженість, а навіть у тривогу, бо це, що я побачив, було дуже підозріле. В човні сиділо дев'ять люда, але одні з них були при зброї, а другі безборонні, а навіть повязані шнурками. Цих було три. Побачивши це, я сховався в куці і дивився далі, що буде.

Коли човен причалив до берега, узброєні люди вивели звязаних з човна і повели їх на острів. При тім вони викрикали щось грізно до звязаних, а один навіть замахнувся на котрогось, щоби його вдарити по голові. Вони привели звязаних під якесь дерево і розв'язали їх, а самі пішли в гайок і там полягали в холодку. Але ті три не користали

зі свободи і не втікали, але посідали під деревом і сиділи мовчки і в розпуці. Мене це дуже здивувало. Я прочував, що цим людям діється якась велика кривда, і рішився допомогти їм. Не думаючи довго, я побіг до печери і взявши зі собою чотири

рушниці, прибіг з Пятасем, що також був при зброї, назад на те місце.

Три незнайомі сиділи далі під деревом, а тих п'ятох не було видно. Я казав Пятасеви заждати в кущах, а сам вийшов наперед і станув нагло перед тими сумними. Побачивши мене в страшній

одежі і так узброєного, вони налякалися, зірвалися на рівні ноги і хотіли втікати. Та я закликав:

— Не бійтеся мене, панове! Я хочу вам помогти, як ваша справа чесна!

Я приступив до них і спитав, хто вони, а тоді один з них, що був найповажніший, говорив залякано, оглядаючись:

— Наша справа чесна і нам сталася велика кривда. Я є капітаном того корабля, що стоїть на якорі. А ці мої товариші недолі, то мій керманіч і один з подорожних. Ми їдемо з Бразилії до Англії. Несовісні люди з залогі корабля злакомилися на богатий ладунок і підмовили решту до бунту. Вони арештували нас і хотіли вбити, та потім надумалися і рішили лишити нас на цім

острові, щоби ми згинули з голоду. Самі вони хочуть забрати той корабель і стати піратами.*)

— Де ті злочинці? — закликав я грізно. — Ми зараз їх покараємо! Ось вам, панове, зброя, їх є шістьох, а нас п'ять, але ми поконаємо їх, бо наша справа слухна!

Я дав їм по рушниці і закликав Пятася. Тоді ми пустилися в лісок, щоби заскочити тих і, по змозі без проливу крові, закінчити справу. Доля

сприяла нам. Вони були розділені. Три спали під одним кущем, відкинувши від себе рушниці, а другі три сиділи подалі, гуторячи щось між собою. Їх зброя була завішена на дереві. Ми кинулися й відібрали зброю сплячим, а тоді нагло обскочили розмовляючих і я крикнув:

— Ні кроку з місця, бо стріляємо!

*) Пірати — морські розбишаки.

Вони попадали на коліна і благали пощади. Тоді збудилися й сплячі, але були безраді, бо не мали зброї. Ми пов'язали їх усіх і тимчасом завели до моєї другої печери. Таким чином, замість плянованої школи й церкви, прийшлося було найперше зробити на моїм острові тюрму... А все це через несумлінність злочинних людей.

Тепер ми нарадилися спільно, якби опанувати корабель, бо і там лишилося ще кілька завзятих бунтарів. Треба було взятися на підступ, який є дозволений там, де малими силами хочеться доказати чогось справедливого. І це нам удалося. Ми посідали в човен і при зброї підплили під корабель. А коли з корабля висипала вся здивована залога на поклад, капітан промовив до них з човна так:

— Бог, милосердний і справедливий, не допустив, щоби злочин панував над правдою. Ви хотіли нас трьох згубити і тому казали висадити на цей острів, думаючи, що він незалюднений і що на нім жде нас загибель. Та ви помилилися. Цей острів є під владою англійської держави і він заселений людьми.

Показуючи на мене, він продовжав:

— Ось тут перед вами заступник англійського губернатора цього острова. Він скаже вам решту.

Я говорив остро:

— Як ви могли поважитися на такий злочин? Ваших шістьох товаришів уже постигла заслужена кара, — їм стяли голови! І кожного з вас постигне це саме, якщо ви зараз не покаєтесь і не зложите зброї. Як це не станеться до пяти хви-

лин, то я зараз спроваджу з острова відділ війська, який вас зуміє втихомирити.

Наші промови зробили своє. Всі моряки зложили зброю і голосно каюлися, заявляючи: що до всього підюдили їх ті, що остали на острові.

Капітан скочив з товаришами на корабель і роздавши зброю лише певним і вірним собі людям, решту замкнув і поставив варту. Тоді запросив мене до своєї каюти і впавши мені на шию, закликав:

— Чи ви ангел, чи смертельна людина, що Бог вас зіслав мені на ратунок? І як я зможу віддячитися вам за це? Прикажуть, бо ви тут паном!

Я відповів йому, зворушений до сліз:

— Я звичайна людина, якої серце любить справедливість і добрими ділами хоче направити давні провини. Ніякої вдячності від вас не вимагаю, прошу лише одно: Візьміть мене з моїм товаришем на свій корабель і завезіть до рідної землі, за якою я тужу на цім безлюднім острові вже 28 літ!

— О, любий друже! — закликав капітан. — Вас я не лишу і візьму зі собою та щедро надгороджу за цей великий вчинок. Надгородить вас і держава. Та що думаєте зробити з тими злочинцями.

— Їх дайте мені під опіку. Я зроблю так, щоби було справедливо, але крові не хочу проливати і дуже тішуся, що досі без того обійшлося.

З каюти вийшов я, одітий в офіцерський одяг, а коли Пятась побачив мене, не посідався з радости. Я взяв собі ще двох людей з корабля

і поплив до берега, а моє серце мало не вискочило з грудей, з утіхи. що я вратований.

Другого дня ранком були ми готові до подорожі. Я взяв зі собою лише гроші, пса і папугу. Пятась узяв собі рушницю, з якою ніколи не розлучався.

Ми прийшли до печері і застали звязаних, як сиділи в розпуці, певні, що їх жде смерть. Я сказав розв'язати їх і запитав:

— Що вибираєте? Чи хочете плисти з нами до Англії і піддатися карі, яка вас там жде, чи остати тут, на острові?

Вони кинулися мені до ніг і просили, щоби їх залишити тут, бо там ждала би їх кара смерти за бунт.

— Добре! — сказав я. — Лишіться тут, але присягніть мені, що будете у всьому послушні тим людям, які за пару днів прибудуть сюди з другого острова, та що віддасте їм мій лист, не читаючи його, бо інакше — рука справедливості ще досягне вас!

Вони цілували землю і присягнули. Я залишив одному з них лист до того еспанця, який з Пятасевим батьком мав привезти сюди білих людей. В тім листі описав я йому всі події і вказав, де є захована череда, збіже, решта зброї і гармата. Рівнож давав я йому в листі всякі поради, як має господарити на острові, іменуючи його своїм заступником.

Потім я завів злочинців до своєї печери і дозволив їм узяти собі трохи харчів, доки не придбають собі хліба власною працею. Вони були раді, що так легко їм обійшлося і хотіли цілувати мене по руках, та я не дозволив.

Тремтючи зі зворушення ішов я з Пятасем і з двома моряками, всідати на човен і відпливати до коралю. Я радів, але мій Пятась сумовито поглядав на море — і тому й мені робилося сумно, бо я знав, чого він жде.

Коли ми підплили під корабель і мали увійти на поклад, я сказав до нього:

— Пятасю! Рішайся тепер, друже! Я не силю тебе і не хочу відривати тебе від рідних сторін і від батька, який леда день надпливе сюди. Та як захочеш плисти зі мною у мою вітчину, я візьму тебе і ти будеш зі мною до смерти.

Пятась подивився сумно на море в сторону своєї рідної землі, звідки повинен був надплисти.

його батько. Та море було пусте. Його очі зайшли слізми і він сказав:

— Ні, пане! Я тебе не лишуся. Пятась поїде з тобою!

Я був зворушений і обнімаючи його, поцілував у голову і в чоло.

Я передав морякови, що стояв у човні, свій парасоль і папугу, і взяв від Патася скринку з різними пам'ятками. На прощання глянув я ще раз на свій календар, на якому ранком того дня зазначив дату опущення острова, і ми всіли в човен, який доніс нас до корабля, що стояв на повнім морю, доволі далеко від берега.

За хвилину були ми вже на кораблі і він рушив з місця на північний захід. Я стояв мов при-

кований біля поруча на покладі і дивився з жалем на свій острів. Аж тепер я почув, який він мені став рідний і дорогий. Як друга моя вітчизна. Коли вже зникав мені з очей, я заплакав і мені ставало лекше. В серці родилася слаба надія, побачити ще живими своїх родичів.

12. „Батьку! Батьку!“

Я попрощався зі своїм островом 19 грудня 1686 року. Таким чином, я пробув на острові 28 літ, 2 місяці і 19 днів. А з того часу, коли я нерозумний утік від своїх родичів, минало вже 35 літ. Я лишав їх молодим хлопцем, а тепер вертався 54-літнім старцем — і ще смів мати надію, що застану їх!

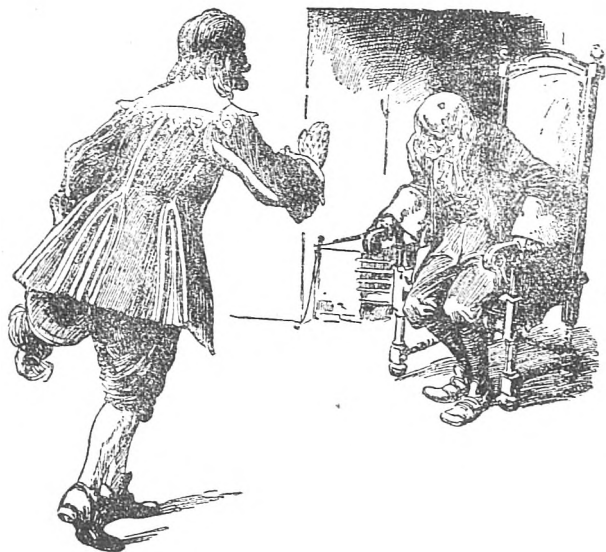
Та Божа ласка велика! Моя подорож до Англії була дуже щаслива. Море грало спокійно, небо ясніло. За весь час плавби — а плили ми майже пів року — не було ні одної великої бурі.

Дня 11 червня 1687 року наш корабель причалив до пристані Гель. Я попрощався з любим капітаном і вийшов з Пятасем на беріг. Сльози закрутилися мені в очах, я впав і став цілувати рідну землю. Потім встав і мов п'яний пішов до свого родинного міста, Йорку. Нікого я не пізнавав з давних знайомих і мене ніхто. Гадали, що приїхав якийсь чужий купець та ще з якимось чоловіком невиданої породи.

Ноги вгиналися підімною, коли я зближався до рідної хати. А побачивши її здалека, я станув,

не знаючи, що робити. Я боявся тепер, що як застану батька або матір, то вони можуть згинутися від несподіванки. Та я видумав спосіб. Коби тільки застати...

Я увійшов обережно до кухні — не було нікого. Я постукав до кімнати.

— Прощу! — озвався старечий голос.

— Батько! подумав я собі і мало не зімлів. Але запанувавши над собою, увійшов і, вклонившись, делікатно запитав сивого старця, що сидів на високому фотелю і читав Святе Письмо:

— Чи тут живе купець Робінзон?

— Це я! — відповів старець і подивився на мене, але не пізнав. — Сідайте. Що скажете?

Я сів і говорив тремтучим голосом.

— Маю вістки про вашого сина, Круза.

— Крузо? — заговорив сумно старець. — Що ви говорите? Мій Крузо пропав — уже 35 літ. Де може бути мій Крузо? Хіба в могилі.

— Маю листа від вашого Круза?

— Листа? Хіба з давних років. Може передав давно.

— Ні — я признаюся вам, що він у Лондоні і небаром приїде сюди.

— Що ви, жартуєте, пане? — говорив бідний старець, пробуючи встати. — Невжеж він жив би ще? Я не міг довше таїти і падаючи батькови в обійми, заривав:

— Батьку! Батьку! Цеж я! Ваш блудний син, Крузо. Простіть мені!

Сльози залили моє обличчя. А батько тільки тремтів і цілував мою голову, майже таку сиву, як його. Я клякнув перед ним і цілуючи його ноги, ривав:

— О, Боже! Ти ласкавий для мене грішного, що дав дожити такої хвилі! Батеньку рідний, я вже вас ніколи не опушу!

І я вже не опускав батька. Ми оба з Пятасем доглядали його, як дитину. І я замкнув йому очі, як він упокоївся в два роки по моїм повороті, маючи 82 роки. Я похоронив його побіч матері, якої мені вже не пощастило застати. І кожного дня ходив на їх могилу і щиро молився.

У вісім літ пізніше мені передали письмо

з мого острова. Писав еспанець. Вони прибули на острів у кілька днів по моїм відїзді і загосподарувалися там так, як я радив. Жили мирно і в достатку і славили Бога. Пятасів батько помер перед двома роками, посилаючи останній поздоров своєму синові.

На друге літо я вирядив Пятася в дорогу і він поплив одним кораблем, що їхав до Бразилії, вклонитися могилі свого батька. Ми попрощалися на віки, бо могили наших батьків були в різних сторонах світа. А ми хотіли вмерти біля своїх батьків. Я передав ним письмо до еспанця, в яким посилав їм усім свій привіт і дарував острів у вічне посідання.

А сам доживаю своїх днів у Йорку, в рідній хаті, і жду години, коли знову зійдуся з рідною матірю і з рідним батьком. Тоді вже зійдуся з ними на віки.

